KOENEN EN CO
samen veelzijdig

Zuyd Hogeschool

Bedrijfsopvolging in de melkveehouderij

Auteur:	Martine Winkelmolen
Studentnummer:	0805289
Leerjaar:	4
Publicatiedatum:	19 juni 2012
Instelling:	Zuyd Hogeschool, Sittard
Faculteit:	Financieel Management
Opleiding:	Accountancy (voltijd)
Stagebedrijf:	Koenen en Co
Adres:	Albert Cuypstraat 1e 5914 XE Venlo
Telefoon:	+ 31 (0)77 354 40 77
Stageperiode:	6 februari 2012 - 10 mei 2012
Bedrijfsbegeleidster(s):	Mevrouw M. Smits AA Mevrouw L. Steegh FB MB
Docentbegeleider:	De heer M. Palmen RA

Ten geleide

Voor u ligt mijn afstudeerscriptie die ik geschreven heb tijdens mijn afstudeerstage bij Koenen en Co te Venlo ter afsluiting van mijn opleiding Accountancy aan Zuyd Hogeschool, Faculteit Financieel Management.
Het onderwerp van deze scriptie is ‘Bedrijfsopvolging in de melkveehouderij’.
Het doel van dit onderzoek is de waarderingsmethoden die toegepast kunnen worden bij een bedrijfsopvolging te toetsen aan een praktijksituatie.

Inhoudsopgave

Ten geleide 2
Voorwoord 6
Managementsamenvatting 7
Inleiding 9
1. Opdrachtformulering 10
1.1 Beschrijving van de organisatie 10
1.2 Probleemstelling 10
1.3 Doelstelling 11
1.4 Centrale vraag 11
1.5 Deelvragen 11
1.6 Onderzoeksopzet en planning 11
1.7 Onderzoekstechnieken 12
1.8 Leeswijzer 12
2. Situatiebeschrijving casusbedrijf 14
2.1 Een agrarisch bedrijf 14
2.1.1 Een melkveebedrijf 14
2.1.2 Het melkquotum 15
2.2 Huidige situatie 15
2.2.1 Gegevens van de participanten in de onderneming 15
2.2.2 Bedrijfsgegevens 16
2.3 Toekomstige situatie 17
3. Waardering van de onderneming 18
3.1 De actuele waarde 18
3.1.1 Theorie omtrent de actuele waarde 18
3.1.2 Bepaling van de actuele waarde 19
3.2 De intrinsieke waarde methode 21
3.2.1 Theorie omtrent de intrinsieke waarde 21
3.2.2 Berekening van de intrinsieke waarde 21
3.3 De rentabiliteitswaarde methode 22
3.3.1 Theorie omtrent de rentabiliteitswaarde 22
3.3.2 Berekening van de rentabiliteitswaarde 24

3.4 De discounted cashflow methode 25
3.4.1 De theorie omtrent de discounted cashflow methode 25
3.4.2 Berekening van de discounted cashflow methode volgens de module van de belastingdienst. 27
3.4.3 Berekening van de discounted cashflow methode volgens de theorie..... 29
3.5 Conclusie 30
4. Fiscale mogelijkheden bij bedrijfsovername 33
4.1 Staking van de onderneming 33
4.2 De van toepassing zijnde belastingwetten kort toegelicht 34
4.2.1 Inkomstenbelasting 34
4.2.2 De overdrachtsbelasting 35
4.2.3 De schenk- en erfbelasting 36
4.3 Gevolgen voor de overdragende partij 37
4.3.1 Gevolgen voor de inkomstenbelasting bij ruisende overdracht..... 37
4.3.2 Gevolgen voor de inkomstenbelasting bij geruisloze overdracht 40
4.4 Gevolgen voor de overnemende partij 41
4.4.1 Gevolgen voor de inkomstenbelasting 41
4.4.2 Gevolgen voor de overdrachtsbelasting..... 41
4.4.3 Gevolgen voor de schenk- en erfbelasting (de bedrijfsopvolgingsfaciliteit) 42
4.5 Conclusie 43
5. Mogelijkheden voor definitieve overname 45
5.1 De overnameprijs bepalen 45
5.2 Behoeften van de overdragers..... 46
5.3 Situatie van de overnemer..... 48
5.3.1 Scenario I 48
5.3.2 Kengetallen bij scenario I..... 49
5.3.3 Scenario II 51
5.3.4 Conclusie..... 52
5.4 Mogelijke regelingen voor derden bij bedrijfsoverdracht 54
Conclusies en aanbevelingen 55
Conclusies..... 55
Aanbevelingen..... 56
Nawoord 58

Literatuur 59
Bijlage I: Balans en verlies- en winstrekening 63
Bijlage II: Resultaatprognose 66
Bijlage III: Uitgangspunten bij de resultaatprognose 67
Bijlage IV: Geprognosticeerde fiscale balansen 73
Slotverklaring 77

Voorwoord

Ter afronding van de HBO opleiding Accountancy staat het 4e leerjaar na het OAT thema in het teken van de afstudeerstage. Doelstelling van de afstudeerstage is het verrichten van een praktijkonderzoek, waarbij een theoretische onderbouwing van belang is.

Mijn afstudeerstage heb ik gelopen in het Agri- en Tuinbouwteam van Koenen en Co. Het Agri- en Tuinbouwteam van Koenen en Co is gespecialiseerd in de agrarische sector en houdt zich bezig met agrarische klanten binnen Koenen en Co. Omdat ik affiniteit heb met de agrarische sector was de keuze voor het Agri- en Tuinbouwteam heel bewust.

Ik wilde graag afstuderen op een agrarisch gerelateerd onderwerp, omdat dit dicht bij mijn 'roots' ligt. Hierdoor blijft het doen van onderzoek interessant en uitdagend. Als onderwerp heb ik gekozen voor bedrijfsopvolging in de melkveehouderij. Een onderwerp dat mij erg aansprak.

Bij deze wil ik graag Koenen en Co bedanken voor het aanbieden van een stageplek. Ik wil alle collega's uit het Agri- en Tuinbouwteam bedanken voor de prettige samenwerking en de gezellige tijd op het kantoor. In het bijzonder wil ik enkele mensen persoonlijk bedanken die een rol hebben gespeeld bij de totstandkoming van mijn afstudeerwerk. Dit zijn mijn bedrijfsbegeleidster Marion Smits, omdat zij ondanks de drukke periode tijd heeft genomen om mij te begeleiden. Mijn tweede bedrijfsbegeleidster Lisa Steegh, die mij heeft begeleid in het fiscale gedeelte van mijn onderzoek. En tot slot mijn docentbegeleider Mark Palmen die mij veel nuttige en leerzame feedback heeft gegeven.

Venlo, 19 juni 2012

Martine Winkelmolen

Managementsamenvatting

De agrarische sector is een bijzondere branche binnen het midden- en kleinbedrijf. Kenmerkend is dat in de agrarische sector lage rendementen behaald worden als gevolg van het kapitaal intensieve karakter en de lage opbrengsten. Verder kenmerkt de agrarische sector zich door een bepaalde manier van leven voor de ondernemer. Hierdoor zijn de meeste agrarische bedrijven nog steeds familiebedrijven. Het gevolg van de lage rendementen en het feit dat de sector zich kenmerkt door familiebedrijven, is dat bedrijfsoverdracht vaak moeilijk is. Een bedrijfsoverdracht roept vaak vragen op. Hoe moet het bedrijf worden gewaardeerd? Wat moet uiteindelijk betaald worden? Hoe worden alle partijen tevreden gehouden?

In deze scriptie wordt onderzoek gedaan naar waarderingsmethoden en mogelijke fiscale faciliteiten bij bedrijfsoverdracht.

De centrale vraagstelling luidt als volgt:

Welke waarderingsmethode is binnen deze casuspositie het meest geschikt om voor alle partijen een goed passende bedrijfsoverdracht te creëren?

De waarderingsmethoden zijn toegepast op een casusbedrijf in de agrarische sector, dat een bedrijfsoverdracht wil realiseren. Kort beschreven betreft het een melkveebedrijf dat uitgeoefend wordt door de ouders en hun zoon. De zoon wil het bedrijf graag overnemen.

Voor de waardering van een bedrijf zijn verschillende waarderingsmethoden toepasbaar. In deze scriptie zijn drie waarderingsmethoden behandeld. Dit zijn de intrinsieke waarde methode, de rentabiliteitswaarde methode en de discounted cashflow methode. De discounted cashflow methode is uitgesplitst in twee varianten: volgens de theorie en volgens de methode van de belastingdienst (voortzettingswaarde).

Doorrekening van de beschreven waarderingsmethoden resulteerden in vier verschillende waarden voor de onderneming:

Waarde onderneming volgens de intrinsieke waarde methode	€ 1.997.310
Waarde onderneming volgens de rentabiliteitswaarde methode	€ 792.272
Waarde onderneming volgens de discounted cashflow methode belastingdienst	€ 1.817.849
Waarde onderneming volgens de discounted cashflow methode volgens de theorie	€ 2.315.805

De waarden die door middel van de discounted cashflow methode berekend zijn laten grote verschillen zien. De discounted cashflow methode volgens de theorie gaat uit van een kasstroom berekend aan de hand van een resultaatprognose, terwijl de discounted cashflow methode van de belastingdienst uitgaat van een kasstroom bepaald door middel van een norm bedrag keer het aantal kilogrammen melk. Ook een verschil in disconteringsvoet is een oorzaak voor het verschil in waarde.

Fiscaal zijn er enkele faciliteiten om een bedrijfsoverdracht te vergemakkelijken. Deze faciliteiten bestaan voor de inkomstenbelasting, de overdrachtsbelasting en de schenk- en erfbelasting. De bedrijfsopvolgingsfaciliteiten kunnen toegepast worden als aan de in de wet genoemde voorwaarden wordt voldaan.

De inkomstenbelasting geeft de overnemer en overdrager de keuze om ruisend over te dragen of geruisloos door te schuiven. Ruisende overdracht is overdracht tegen de waarde in het economisch verkeer. Bij geruisloze overdracht gaat de onderneming fiscaal over tegen boekwaarden op de overnemer. In de scriptie wordt geruisloze overdracht gehanteerd.

De overdrachtsbelasting kent een vrijstelling voor overdracht binnen de familie. Hierdoor hoeft de zoon bij de verwerving van de onroerende goederen geen overdrachtsbelasting te betalen.

Voor de schenk- en erfbelasting kan de bedrijfsopvolgingsfaciliteit toegepast worden. Na doorrekening van de bedrijfsopvolgingsfaciliteit blijkt dat minimaal € 134.554 voor de onderneming betaald moet zijn, wil er geen sprake zijn van een direct belaste schenking. Echter, deze vrijstelling is voorwaardelijk en brengt met zich mee dat de onderneming nog minimaal vijf jaar voortgezet dient te worden.

Overdracht zonder schenking is in de praktijk vaak niet haalbaar. De waarde van een agrarisch bedrijf ten opzichte van de realiseerbare rendementen liggen te ver uit elkaar. De overnemer kan niet genoeg opbrengsten uit het bedrijf realiseren om de werkelijke waarde van het bedrijf te voldoen. Daarom wordt vaak gebruik gemaakt van schenking. Zo wordt de overdrachtsprijs voor de overnemer lager, waardoor hij het bedrijf wel kan uitoefenen en de continuïteit van het bedrijf gewaarborgd blijft.

In deze casussituatie bleek, na doorrekening van twee verschillende scenario's, dat overdracht alleen mogelijk zou zijn indien gebruik gemaakt wordt van schenking, maar dat het op dit moment beter is om nog niet over te dragen. De discounted cashflowmethode, berekent volgens de methode van de belastingdienst, is in deze casus methode die gehanteerd moet worden. Alleen indien deze methode toegepast wordt, kan gebruik worden gemaakt van de fiscale faciliteiten voor de schenk- en erfbelasting.

Inleiding

De agrarische sector is een aparte branche binnen het midden- en kleinbedrijf. Voor deze sector gelden veel specifieke regels. Om de waarderingsgrondslagen eenduidig te maken stellen de Koninklijke Algeemene Vereeniging voor Bloembollencultuur, de Land- en Tuinbouworganisatie Nederland, de Samenwerkende Registeraccountants en Accountansadministratieconsulenten, de Vereniging van accountants-, administratie en belastingadvieskantoren “De TAAK” en de Vereniging van Accountans- en Belastingadviesbureaus in overleg de landbouwnormen samen. De landbouwnormen zijn normbedragen voor de meest gangbare kostenposten en voor bedrijfsmiddelen en voorraden.

De agrarische sector is op te delen in verschillende onderdelen. Zo is er onderscheid tussen veeteelt, tuinbouw, akkerbouw en boomkwekerijen. Binnen de veeteelt zijn weer verschillende categorieën te onderscheiden. In deze scriptie zal verder worden ingegaan op de melkveehouderij, omdat de agrarische sector te breed is om in zijn geheel te onderzoeken.

Binnen de melkveehouderij kunnen veel verschillende onderwerpen onderzocht worden. Bedrijfsovername is daar één onderwerp van en wordt in deze scriptie onderzocht. Bedrijfsovername is een interessant onderwerp, onder andere omdat het in de agrarische sector meestal de opvolging binnen een familiebedrijf betreft.

Hoe wordt de waarde van een agrarisch bedrijf bepaald? En tegen welke waarde wordt het daadwerkelijk overgedragen? Dit zijn belangrijke vraagstukken met betrekking tot het onderzoek. Deze vragen worden in deze scriptie voor een gemiddeld tot groot melkveebedrijf behandeld. Aan de hand van de cijfers van dit bedrijf worden de gevolgen van een overname berekend. Verondersteld wordt dat de opvolger al in maatschap is met de overdragers.

Bij bepaling van de waarde van een onderneming kunnen verschillende waarderingsgrondslagen gehanteerd worden. Middels een doorrekening van de verschillende waarderingsmethoden die toegepast kunnen worden, wordt onderzocht welke waarderingsgrondslag het gunstigst uitpakt voor alle partijen. Ook worden de fiscale faciliteiten die bij een overdracht toegepast kunnen worden behandeld.

Bij bedrijfsopvolging binnen de agrarische sector zijn sowieso twee en meestal drie partijen betrokken. De partijen bestaan uit de overdrager, de opvolger en de broers- of zussen van de opvolger of andere derden. Deze drie partijen hebben ieder een ander belang bij de overdracht van het bedrijf. Deze belangen worden in deze scriptie in het kort weergegeven.

1. Opdrachtformulering

1.1 Beschrijving van de organisatie

Koenen en Co is een dienstverlenende organisatie in Limburg. Met haar missie ‘samen veelzijdig’ wil ze een totaaladviseur zijn voor haar klanten om zo te komen tot succesvolle oplossingen. Om de verschillende sectoren in het midden- en kleinbedrijf te kunnen adviseren heeft Koenen en Co verschillende brancheteams opgericht. Deze scriptie heeft betrekking op de agrarische sector, vandaar dat ook stage is gelopen in het Agri- en Tuinbouwteam te Venlo.

1.2 Probleemstelling

Door het beantwoorden van de vragen uit de schijf van vijf is de probleemstelling geformuleerd.
De schijf van vijf is een methode om tot een probleemstelling te komen (Müller, 2005).

In dit onderzoek worden de verschillende waarderingsmethoden om de waarde van een onderneming te berekenen onderzocht. Op deze manier wordt het inzicht vergroot in de verschillende waarderingsmethoden en de uitkomsten hiervan. Het onderzoek wordt verricht aan de hand van de cijfers van een gemiddeld tot groot melkveebedrijf. Met behulp van deze cijfers worden de verschillende waarderingsmethoden doorgerekend. Door per waarderingsmethode de cijfers van één bedrijf als uitgangspunt te nemen ontstaat een duidelijk inzicht in de verschillende uitkomsten per waarderingsmethode.

Het is interessant om een bedrijfsovername te bekijken. Omdat een bedrijfsovername in de praktijk een aantal jaren in beslag neemt, is het te kort om een bedrijfsovername van begin tot eind te volgen. Daarom wordt deze scriptie uitgewerkt aan de hand van een casusbedrijf. Het casusbedrijf en de gehanteerde gegevens uit de praktijk zijn gebaseerd op een feitelijk bestaande praktijksituatie. Tot de conclusie komen welke waarderingsmethode het best toegepast kan worden in het casusbedrijf kan worden aangeduid als de maatschappelijke relevantie van het onderzoek.

De waarderingsmethoden die doorgerekend worden zijn de intrinsieke waarde methode, de rentabiliteitswaarde methode en de discounted cashflow methode. Door middel van deze berekeningen zal dieper op de overname ingegaan worden en zal bekeken worden welke waarderingsmethode het best passend is bij de overname.

Nadat tot een waardering van het bedrijf is gekomen, is het interessant om te onderzoeken welke consequenties dit heeft voor de drie partijen die betrokken zijn bij deze overname. De drie partijen die belangen hebben bij een overname zijn de overdrager, de overnemende partij en de derden. De derden in de beschreven casussituatie zijn de broers- en/of zussen van de overnemende partij.

Voorafgaand aan het onderzoek is de verwachting dat de discounted cashflow methode de meest geschikte methode is voor de bepaling van de overdrachtswaarde vanuit de opvolger gezien. De verwachtingen zijn dat door middel van de andere methoden de waardering van de onderneming voor overdrager en de broers- en/of zussen gunstiger naar voren komt.

1.3 Doelstelling

Doelstelling van het onderzoek is meer inzicht te verkrijgen in de verschillende waarderingsmethoden die toegepast worden bij bedrijfsopvolging. Bij opvolging of overname wordt vooral gekeken naar de best passende manier voor de overnemende partij. Doel in dit onderzoek is ook te laten zien wat de gevolgen zijn van één bepaalde waarderingsmethode voor de overdragende partij en derden. Met derden worden in deze context de broers- en/of zussen van de opvolger bedoeld.

1.4 Centrale vraag

Centrale vraagstelling in deze is:
Welke waarderingsmethode is binnen deze casuspositie het meest geschikt om voor alle partijen een goed passende bedrijfsoverdracht te creëren?

1.5 Deelvragen

De deelvragen met betrekking tot de centrale vraag zijn:

- Welke waarderingsmethoden zijn er zoal?
- Welke partijen zijn er in een overname?
- Welke belangen hebben de verschillende partijen in een overname?
- Welke bedrijfsopvolgingsfaciliteiten zijn er?
- Wanneer kunnen de bedrijfsopvolgingsfaciliteiten worden toegepast?
- Hoe wordt de overnameprijs bepaald?
- Wat zijn de consequenties voor derden indien de overnameprijs lager uitvalt dan de waarde van het bedrijf?
- Waarom valt de overnameprijs in werkelijkheid meestal lager uit dan de waarde van de onderneming?

1.6 Onderzoeksopzet en planning

De eerste twee weken van de stageperiode wordt het onderzoek gedefinieerd. Daarna zal de theorie bestudeerd worden over bedrijfsovernames en waarderingsmethoden. Deze theorie wordt verwerkt in het onderzoek, daarna wordt verder gegaan met het beschrijven van de casus.

1.7 Onderzoekstechnieken

Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen kwantitatief en kwalitatief onderzoek. Kwantitatief onderzoek is een onderzoek waarin cijfermatig inzicht wordt gegeven in hoeveelheden of getallen. Deze zijn gemeten door het ondervragen van grote groepen tegelijk (Levink, 2012).
Kwalitief onderzoek is een onderzoek waarin één geval in kaart gebracht wordt en waarin hoeveelheden een ondergeschikte rol spelen. Er wordt theoretisch getoetst of de verwachte oorzaken en gevolgen aanwezig zijn (Levink, 2012).

Deze scriptie is een kwalitatief onderzoek, er wordt namelijk maar één casusbedrijf bekeken. Met behulp van de theorie worden de verschillende waarderingsmethoden doorgerekend. Het is geen onderzoek onder een grote groep melkveebedrijven, maar specifiek één bedrijf wordt eruit gelicht en behandeld aan de hand van een case study. Een case study is een onderzoek naar een onderzoeksobject, met als doel het onderzoeksobject in zijn verschillende aspecten, complexiteit en eventuele ontwikkeling zo goed mogelijk te begrijpen (Algemeen Nederlands Woordenboek). Het onderzoek naar de bedrijfsopvolging binnen de melkveehouderij is namelijk een onderzoek van één casusbedrijf met als doel de verschillende aspecten zo goed mogelijk te begrijpen en door te rekenen.

Het onderzoek is een literatuuronderzoek. De theorie over de verschillende waarderingsmethoden wordt bestudeerd. Door middel van de geschetste casussituatie en het doorrekenen van de verschillende waarderingsmethoden wordt de theorie gekoppeld aan de praktijk. Dit kan omschreven worden als een analyse van bestaand materiaal, omdat de waarderingsmethoden al bestaan die doorgerekend worden. De uitkomst is echter geen bestaand materiaal. Verder worden ook artikelen over bedrijfsovername bestudeerd en verwerkt in het onderzoek.
Afhankelijk van de gegevens die in het onderzoek gebruikt worden, is ook sprake van desk research. Er worden gegevens verzameld, geanalyseerd en geïnterpreteerd die al door anderen zijn verzameld die van toepassing zijn op de onderzoeksopdracht. Dit is ook van toepassing op het onderzoek. De fiscale doorrekening van de discounted cashflow methode is namelijk al bekend en die wordt ook weer gebruikt in dit onderzoek. Ook de toepassing van de fiscale mogelijkheden bij bedrijfsovername zijn al vastgelegd, maar worden weer gebruikt in dit onderzoek.

1.8 Leeswijzer

In dit hoofdstuk is de opdracht geformuleerd en zijn de methoden en technieken van onderzoek toegelicht. In de volgende hoofdstukken zal dieper worden ingegaan op de materie geformuleerd in dit hoofdstuk.
In hoofdstuk twee wordt de casussituatie beschreven. Eerst wordt ingegaan op wat een melkveebedrijf is. Daarna worden de huidige situatie en de toekomstige situatie van het casusbedrijf beschreven.
Hoofdstuk drie zal gaan over de waardering van de onderneming. De drie waarderingsmethoden worden eerst theoretisch beschreven, waarna ze doorgerekend worden. In de laatste paragraaf wordt een gemotiveerde conclusie gegeven met betrekking tot de verschillende waarden.

In het vierde hoofdstuk worden de fiscale mogelijkheden bij een bedrijfsopvolging beschreven. De gevolgen voor de verschillende belastingen voor de overdragende en opvolgende partij worden in kaart gebracht.
Het vijfde hoofdstuk zal de mogelijkheden voor definitieve overname in kaart brengen. Aan de hand van de behoeften van de overdragers wordt aan de hand van verschillende overnameprijzen berekend welke overname haalbaar is voor de overnemer. Tot slot worden de regelingen die getroffen kunnen worden met betrekking tot de derden, die in relatie staan tot de overnemer, beschreven.

2. Situatiebeschrijving casusbedrijf

In dit hoofdstuk wordt in het kort beschreven wat een agrarisch bedrijf is en vervolgens vooral wat een melkveebedrijf is en wat het melkquotum inhoudt. Daarna wordt de huidige situatie van het casusbedrijf toegelicht. Deze toelichting bestaat uit de gegevens van de participanten in de onderneming en de verdere gezinsleden. Daarna zal verder worden ingegaan op de bedrijfsgegevens door middel van een beschrijving hoe het bedrijf er op dit moment voor staat. In de laatste paragraaf wordt beschreven wat de uitgangspunten zijn voor de toekomst van het bedrijf.

2.1 Een agrarisch bedrijf

2.1.1 Een melkveebedrijf

Een agrarisch bedrijf is een bedrijf gericht op het voortbrengen van producten door middel van het telen van gewassen of het houden van dieren. Een melkveebedrijf is een agrarisch bedrijf dat als product melk voorbrengt door middel van het houden van koeien. (Online encyclopedie, 2012)

Voor de beeldvorming wordt in het kort beschreven hoe een melkveebedrijf in het algemeen functioneert. Het hoofd afzetproduct van het melkveebedrijf, de melk, wordt geproduceerd door de koeien. Om deze melk te kunnen produceren, hebben koeien energie nodig die ze verkrijgen uit het voer. Het rantsoen van koeien bestaat uit ruwvoer en krachtvoer. Ruwvoer wordt vaak door de melkveehouder zelf geteeld en gewonnen op zijn eigen landbouwgrond, maar kan ook aangekocht worden. Krachtvoer, ofwel brokken, wordt door de melkveehouder aangekocht om de koeien van extra benodigde voedingsstoffen te voorzien. Naast voedingsstoffen zijn ook koecomfort en de goede zorg van de veehouder van belang. De veehouder zal goed voor zijn koeien zorgen, omdat hij gebaat is bij een goede melkproductie.

Koeien zijn topatleten, een koe produceert gemiddeld vijfentwintig kilogram melk per dag. Melk wordt gemeten in kilogrammen melk, om de melkmeting over de hele wereld gelijk te houden en om de gebruikte melk voor productie uit te kunnen drukken in equivalenten. De melk wordt om de twee à drie dagen opgehaald door de melkfabriek waar de melkveehouder aan levert. De melkgift van een koe begint bij het krijgen van een kalf. Middels kunstmatige inseminatie wordt een koe bevrucht. De zwangerschap, in vaktermen de dracht, duurt negen maanden. Na negen maanden baart een koe haar kalf en begint de melkgift. Vervolgens wordt een koe twee maal daags gemolken, hiermee is ze in lactatie (de periode waarin een koe melk geeft). Echter, de melkgift is niet oneindig, want de melkproductie zakt gedurende de lactatie. Om de productie weer op gang te brengen zal de koe opnieuw een kalf moeten krijgen. Een koe krijgt ongeveer iedere 15 maanden een kalf. Het moment van insemineren is een economische overweging, de tussen kalftijd is namelijk afhankelijk van de melkgift van de betreffende koe. Een koe geeft vanaf ongeveer twee maanden voor het kalven tot aan de dag van het kalven geen melk. De koe

staat dan ‘droog’, zoals dit in vaktermen heet. Een koe heeft dan als het ware ‘zwangerschapsverlof’ om zich optimaal te kunnen voorbereiden op de geboorte van het kalf.

Naast melk als hoofdopbrengst, kan een melkveehouder ook opbrengsten genereren uit de verkoop van kalveren of volwassen koeien. Als een kalf geboren is zal de melkveehouder beslissen of hij het kalf zelf zal opfokken of niet. Als de melkveehouder ervoor kiest om het kalf niet zelf op te fokken wordt het kalf verkocht aan een handelaar. Ook koeien worden verkocht aan een handelaar, dit is meestal aan het eind van de levensduur, maar dit kan ook plaatsvinden als de melkveehouder teveel koeien heeft.

2.1.2 Het melkquotum

Melkquotum is een productierecht, dit recht bepaalt hoeveel melk een melkveehouder aan de melkfabriek mag leveren. Een melkveehouder mag niet onbeperkt melk produceren. Door het melkquotum wordt de melkproductie ingeperkt. De grootte van het melkquotum geeft aan hoeveel kilogrammen melk een melkveehouder mag leveren aan de fabriek.

Doordat meer melk werd geproduceerd dan geconsumeerd is het melkquotum ingevoerd. Het melkquotum is ingevoerd in 1984, destijds was in de Europese Unie sprake van een overschot aan melk. De melkprijs in de Europese Unie was hoger dan de prijs op de wereldmarkt, de overschotten aan melk werden door middel van exportsubsidies afgezet op de wereldmarkt. Doordat er een als maar groeiende melkproductie was, werden de kosten van exportsubsidies steeds hoger. Om deze hoge kosten te beperken werd het melkquotum ingevoerd.

Door afspraken van de World Trade Organisation voor de verhandeling van melk kan de melkproductie in de Europese Unie niet meer beschermd worden. De vraag naar melk op de wereldmarkt stijgt, met als logisch gevolg dat in 2015 het melkquotum afgeschaft wordt. Dit biedt kansen voor de melkveehouderij, maar ook onzekerheid. Het melkquotum, dat nu een waarde heeft voor het bedrijf, is dan in één klap niets meer waard. Ook is een melkveehouder niet meer gebonden aan zijn productielimiet. De markt van vraag en aanbod gaat dan de melkprijs bepalen. Vanuit de Europese Unie kan er dan meer melk afgezet worden op de Wereldmarkt, de verhouding tussen vraag en aanbod vanaf 2015 is nog onzeker.

2.2 Huidige situatie

2.2.1 Gegevens van de participanten in de onderneming

Zoals in de inleiding en in het eerste hoofdstuk al aangegeven wordt in deze scriptie uitgegaan van een casusbedrijf. Allereerst wordt de huidige situatie van het bedrijf weergegeven.

Het bedrijf in deze casus is een melkveehouderij. Het betreft van oorsprong een man-vrouw maatschap, waarin de zoon, tevens de opvolger, al is toegetreden tot de maatschap. Er is dus sprake van een man-

vrouw-zoon-maatschap. De opvolger had bij toetreding in de maatschap in 2007 een kapitaal van € 30.000, omdat hij altijd in het bedrijf gewerkt heeft. Hij krijgt jaarlijks een winstvergoeding. Doordat de opvolger jaarlijks een winstvergoeding krijgt bouwt hij zo zijn vermogen op. Hij heeft nog geen aandeel in de stille reserves. Stille reserves zijn het verschil tussen de waarde in het economisch verkeer van de onderneming en de boekwaarden van de onderneming.

De man en vrouw hebben in totaal drie kinderen, twee dochters en een zoon. De dochters hebben beide geen interesse om het melkveebedrijf over te nemen en hebben beiden een baan.

In totaal zijn er dus drie partijen betrokken bij de overname. Deze drie partijen bestaan uit:

- De overdragende partij, in dit geval beide ouders.
- De overnemende partij, in dit geval de zoon.
- Derden, in dit geval beide dochters van de man en vrouw.

De zoon woont nu nog samen met zijn ouders in het woongedeelte van de boerderij. De dochters wonen inmiddels niet meer thuis. Zodra de zoon het bedrijf overneemt, is het de bedoeling dat de ouders elders gaan wonen.

2.2.2 Bedrijfsgegevens

Volgens het artikel Koplopers Melkveehouderij (Wisman, 2008) kunnen de melkveebedrijven worden ingedeeld in vier groepen. De vier groepen volgens deze indeling zijn:

- Kleine bedrijven: 0 tot 42 koeien
- Middelgrote bedrijven: 43 tot 60 koeien.
- Volgers: 61 tot 84 koeien.
- Koplopers: vanaf 85 koeien.

Het melkveebedrijf in deze casus heeft 130 melkkoeien en 85 stuks jongvee. Dit bedrijf wordt geclassificeerd als een koploper, dit is dus een groot melkveebedrijf.

Het bedrijf heeft de beschikking over 1.028.373 kilogram melkquotum. Verder heeft het 33 hectare landbouwgrond in eigendom. De landbouwgrond wordt gebruikt voor voerwinning, hiermee kan worden voorzien in een deel van het benodigde voer voor de dieren. Het gedeelte voer waarin het bedrijf niet zelf kan voorzien wordt aangekocht.

Het bedrijf verkeert in goede staat, hierdoor worden op korte termijn geen investeringen verwacht in het kader van de overname. De stal waarin het melkvee staat is acht jaar geleden gebouwd. Destijds zijn de oude gebouwen van binnen geheel gerenoveerd, in deze gebouwen wordt het jongvee gehuisvest.

Acht jaar geleden zijn grote investeringen gedaan en is de keuze gemaakt om niet meer onder de landbouwregeling te vallen. De landbouwregeling houdt in dat agrarische bedrijven buiten de heffing van omzetbelasting vallen. Omdat de keuze is gemaakt niet meer onder de landbouwregeling te vallen, valt

het bedrijf dus onder de normale omzetbelastingregeling en wordt ieder kwartaal aangifte omzetbelasting gedaan.

De casussituatie is gebaseerd op een bestaand bedrijf. Omdat van dit bedrijf de jaarrekening 2011 nog niet definitief is, wordt gebruik gemaakt van de cijfers uit de jaarrekeningen over 2010, 2009 en 2008.

In 2010 heeft het bedrijf een winst gemaakt van € 17.000, tegenover € 1.000 verlies in 2009. Het slechte resultaat in 2009 werd veroorzaakt door de toen erg lage melkprijs en hoge kosten. Door de verbetering van de melkprijs heeft dit bedrijf in 2010 een positief resultaat behaald, de verwachting is dat deze lijn zich zal voortzetten. Wat na 2015 gaat gebeuren is nog niet bekend. Door de vrije marktwerking is het waarschijnlijk dat de melkprijs gaat dalen, maar omdat melkveehouders dan niet meer kunnen afschrijven op melkquotum hebben ze ook minder kosten. In deze casus wordt verondersteld dat de resultaten geen grote schommelingen zullen laten zien.

Ultimo 2010 bedroeg het vermogen van de opvolger € 50.000, het vermogen van de ouders was voor beide € 37.855 negatief. De zoon heeft in de winstgevende jaren, ieder jaar € 10.000 winst opgebouwd. Verklaring voor het negatief eigen vermogen van de ouders is dat de ouders inmiddels meer uit het bedrijf hebben gehaald voor privé doeleinden dan de behaalde resultaten.

De balans en verlies- en winstrekening van de jaren 2010, 2009 en 2008 zijn opgenomen in bijlage I. Hierin zijn de financiële gegevens van het bedrijf weergegeven over de afgelopen jaren.

2.3 Toekomstige situatie

De zoon zal het bedrijf overnemen per 1-1-2012. Hiervoor dient de waarde van het bedrijf bepaald te worden. De waarde van de onderneming wordt in het volgende hoofdstuk aan de hand van drie waarderingsmethoden berekend. De uitkomsten zullen per methode verschillen. De gehanteerde methoden zijn de intrinsieke waarde methode, de rentabiliteitswaarde methode en de discounted cashflow methode.

De ouders zullen uit het bedrijf treden per 1-1-2012. Het berekenen van de waarde van de onderneming is een hulpmiddel bij het bepalen welke prijs de ouders dienen te ontvangen. Aangezien de ouders tijdens de uitoefening van het bedrijf geen pensioen hebben opgebouwd, is het de doelstelling om genoeg opbrengsten uit het bedrijf te genereren zodat ze hiervan kunnen leven. Ook moet er de mogelijkheid zijn om een woning te kunnen kopen of huren uit de opbrengst van de bedrijfsoverdracht.

3. Waardering van de onderneming

In dit hoofdstuk wordt eerst de actuele waarde theoretisch toegelicht en daarna wordt de actuele waarde bepaald van bedrijfsonderdelen waarin zich stille reserves bevinden. Na bepaling van de actuele waardes worden de waarderingsmethoden theoretisch toegelicht en wordt de waarde van de onderneming berekend. Achtereenvolgens worden de intrinsieke waarde methode, rentabiliteitswaarde methode en de discounted cashflow methode behandeld. Bij de discounted cashflow methode wordt een onderscheid gemaakt tussen de berekening van de belastingdienst en een berekening opgesteld vanuit de theorie. Tot slot wordt in dit hoofdstuk een conclusie getrokken.

3.1 De actuele waarde

3.1.1 Theorie omtrent de actuele waarde

Volgens het *besluit actuele waarde* (Donner & Zalm, 2005) is de actuele waarde, de waarde van de activa en passiva die gebaseerd is op marktprijzen of op gegevens die op de datum van waardering relevant kunnen zijn voor de bepaling van de waarde van de activa of passiva. Voor de actuele waarde komen ook in aanmerking de vervangingswaarde, de bedrijfswaarde, de marktwaarde of de opbrengstwaarde. Deze worden hierna kort beschreven.

De vervangingswaarde is het bedrag dat nodig is om in de plaats van een actief dat bij bedrijfsuitoefening is of wordt gebruikt een ander actief te verkrijgen dat een gelijke betekenis heeft voor de bedrijfsuitoefening in economisch opzicht.

De bedrijfswaarde is de contante waarde van de aan een actief toe te rekenen geschatte toekomstige kasstromen die kunnen worden verkregen met de uitoefening van het bedrijf.

De marktwaarde is het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid zijn en ook onafhankelijk van elkaar zijn.

De opbrengstwaarde is het bedrag waartegen een actief maximaal kan worden verkocht, onder aftrek van de nog te maken kosten.

3.1.2 Bepaling van de actuele waarde

Bij een bedrijfsovername wordt de waarde van het bedrijf getaxeerd. Er is geen taxatierapport beschikbaar omdat sprake is van een casussituatie en dus geen feitelijke bedrijfsovername plaatsvindt. Om de actuele waardes zo goed mogelijk te benaderen wordt in deze scriptie uitgegaan van een aantal veronderstellingen. Deze worden hierna zo duidelijk mogelijk beschreven.

Landbouwgrond
De waarde van de grond wordt bepaald met behulp van de Land- en Tuinbouwcijfers 2011 (Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS], 2011). In de tabel prijzen van productiefactoren en –middelen staan de koopprijzen van onbedekte, onverpachte grond per groep van landbouwgebieden weergegeven.

Het bedrijf heeft 33 hectare landbouwgrond in eigendom. Voor de bepaling van de actuele waarde wordt uitgegaan van de koopprijs voor onbedekte, onverpachte grond in 2010. Dit omdat geen recentere cijfers bekend zijn. De koopprijs bedraagt € 53.651 per hectare. Door het aantal hectares te vermenigvuldigen met de prijs per hectare wordt de actuele waarde van de landbouwgrond berekend. De actuele waarde van de grond bedraagt 33 hectare * € 53.651 = € 1.770.483.

Melkquotum
De actuele waarde van het melkquotum wordt bepaald aan de hand van de actuele prijs voor het kopen van melkquotum. De prijs van melkquotum schommelt afhankelijk van de vraag naar en aanbod van koopmelk. Omdat de onderneming in deze casus per 1 januari 2012 wordt overgenomen wordt voor berekening van de actuele waarde van het melkquotum uitgegaan van de quotum prijs in januari 2012. De gemiddelde prijs van koopmelk in januari 2012 bedraagt € 16,25 per kilogram vet (LEI, 2012). Melkquotum kan gekocht of geleased worden, voor koop en lease gelden verschillende prijzen, vandaar de term koopmelk.

De melkquotumprijs is bepaald per kilogram vet in de melk. Hierdoor moet het quotum in kilogrammen melk omgerekend worden naar kilogrammen vet. Voor bepaling van het aantal kilogrammen vet in de melk is uitgegaan van het aantal kilogrammen vet waarop de garantieprijs voor melk gebaseerd wordt door FrieslandCampina. De garantieprijs is de prijs die melkveehouders gegarandeerd ontvangen voor de melk die ze leveren aan de zuivelcoöperatie. De garantieprijs is gebaseerd op melk met een vetpercentage van 4,41% per kilogram melk (FrieslandCampina, 2012).

De grootte van het melkquotum bedraagt 1.028.373 kilogram melk. De berekening voor omrekening van kilogrammen melk naar kilogrammen vet is 1.028.373 kilogram * 4,41% = 45.351 kilogram vet.
De actuele waarde van het melkquotum wordt berekend door de kilogrammen vet te vermenigvuldigen met de gemiddelde prijs van koopmelk. De actuele waarde van het melkquotum is 45.351 kilogram * € 16,25 = € 736.958.

Bedrijfsgebouwen
Voor de waarde van de bedrijfsgebouwen en terreinen wordt uitgegaan van de WOZ-waarde. Dit omdat de WOZ-waarde tegenwoordig veelal overeenkomst met de actuele waarde (M. Smits, personal communication). De WOZ-waarde voor de bedrijfsgebouwen bedraagt € 311.386.

Levende have
De levende have wordt in de jaarrekening gewaardeerd volgens de landbouwnormen van de belastingdienst. De landbouwnormen worden jaarlijks vastgesteld. De normbedragen worden gebaseerd op kostprijs berekeningen op basis van werkelijke gegevens uit de praktijk. In deze kostprijs berekeningen wordt rekening gehouden met alle factoren die te maken hebben met de opfok van rundvee. Omdat de landbouwnormen de praktijk goed benaderen en jaarlijks fluctueren wordt verondersteld dat zich geen stille reserves in de levende have bevinden.

Inventaris
De inventaris wordt gewaardeerd tegen de aanschaffingswaarde, deze waarde wordt verminderd met de afschrijving over de verwachte economische levensduur. Verondersteld wordt dat zich in de inventaris geen stille reserves bevinden.

Voorraden
De voorraden worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs. Omdat geen grote voorraden worden aangehouden en de omloopsnelheid van de voorraden vrij hoog is, komt de verkrijgingsprijs van de voorraden overeen met de actuele waarde van de voorraden. In de voorraden bevinden zich dus geen stille reserves.

Vorderingen en schulden
De vorderingen en schulden worden gewaardeerd tegen nominale waarde. In vorderingen en schulden bevinden zich geen stille reserves, omdat de nominale waarde de werkelijke waarde vertegenwoordigt.

Te concluderen valt dat zich alleen in de landbouwgrond, het melkquotum en de bedrijfsgebouwen stille reserves bevinden. Het totaal bedrag aan stille reserves bedraagt € 2.023.020 (voor berekening zie paragraaf 3.2.2).

3.2 De intrinsieke waarde methode

3.2.1 Theorie omtrent de intrinsieke waarde

De intrinsieke waarde methode gaat uit van de boekwaarde van het eigen vermogen zoals dat uit de jaarrekening blijkt. Deze wordt bepaald door de waarde van de activa en de waarde van de passiva die niet tot het eigen vermogen behoren. De activa dienen gewaardeerd te worden tegen actuele waarden. In feite wordt het eigen vermogen gecorrigeerd voor de aanwezige stille reserves. De stille reserves zijn de verschillen tussen de boekwaarden en de actuele waarden.

Voor- en nadelen
Nadeel van de intrinsieke waarde methode is dat het de winstpotentie van het bedrijf niet in aanmerking neemt. De intrinsieke waarde is gebaseerd op gegevens uit het verleden, het is een momentopname van het bedrijf. Verder wordt geen rekening gehouden met verplichtingen die niet uit de balans naar voren komen. Een voordeel van deze methode is dat deze relatief eenvoudig en snel te berekenen is.

3.2.2 Berekening van de intrinsieke waarde

De boekwaarde voor het eigen vermogen zoals uit de jaarrekening blijkt, bedraagt: € -/- 25.710 (zie bijlage I).

De volgende stille reserves bevinden zich in dit bedrijf:

Melkquotum

Actuele waarde	€ 736.958
Boekwaarde	€ 138.975-/-
Stille reserve	€ 597.983

Bedrijfsgebouwen

Actuele waarde	€ 311.386
Boekwaarde	€ 303.836-/-
Stille reserve	€ 7.550

Cultuurgrond (terreinen)

Actuele waarde	€ 1.770.483
Boekwaarde	€ 352.996-/-
Stille reserve	€ 1.417.487

In het bedrijf bevinden zich in totaal stille reserves ter grootte van: € 597.983 + € 7.550 + € 1.417.487 = € 2.023.020.

Nu de boekwaarde van het eigen vermogen en de stille reserves bekend zijn, kan de intrinsieke waarde van het bedrijf bepaald worden. Deze is via een gemakkelijke berekening te bepalen:

Boekwaarde eigen vermogen	€ -/- 25.710	
Totaal van de stille reserves	€ 2.023.020	+
Intrinsieke waarde	€ 1.997.310	

3.3 De rentabiliteitswaarde methode

3.3.1 Theorie omtrent de rentabiliteitswaarde

Bij de rentabiliteitswaarde methode wordt verondersteld dat de waarde van het bedrijf gelijk is aan de contante waarde van de verwachte toekomstige winsten. Waarbij de toekomstige winsten eeuwigdurend hetzelfde blijven. Ook wordt verondersteld dat er geen groei is, dat afschrijvingen worden gebruikt om vervangingsinvesteringen te financieren en dat de vermogensstructuur hetzelfde blijft.

De formule voor het bepalen van de rentabiliteitswaarde is: genormaliseerde winst na belastingen / rentabiliteitseis eigen vermogen. (Renaud & De Keijzer, 2011).

Genormaliseerde winst
Om de verwachte toekomstige winsten te berekenen wordt uitgegaan van resultaten uit het verleden. Hierbij worden de resultaten van de afgelopen drie jaren gebruikt. Echter, de resultaten worden genormaliseerd. De buitengewone baten en lasten worden uit het resultaat gehaald, evenals de financieringslasten.

Rentabiliteitseis eigen vermogen
De rentabiliteit van het eigen vermogen wordt ook wel de vermogenskostenvoet genoemd. Om deze vermogenskostenvoet te bepalen kan gebruik worden gemaakt van het Capital Asset Pricing Model (CAPM) of van de build up methode.

Formule van CAPM (Renaud & De Keijzer, 2011):
$R_{EV} = Rf + \beta \times P_m + SFE$
Waarin:
R_{EV} = Kostenvoet eigen vermogen
Rf = Risicovrije rentevoet, een goede maatstaaf hiervoor is de 10-jaarsrente van de Nederlandse staatsobligatie
P_m = De gemiddelde marktpremie voor eigen vermogen, voor Nederland geschat op 5%
β = Het individuele risico van een fonds gerelateerd aan het algemene marktrisico. In geval van een melkveebedrijf ontbreekt een beursnotering waardoor de bèta niet bepaald kan worden. Er mag in dit geval gebruik worden gemaakt van de sectorbèta.
SFE = small firm effect, dit is het onderschatten van het verwachte rendement voor kleine bedrijven en varieert tussen de 4% en 8%.

In deze casussituatie kan geen gebruik worden gemaakt van het CAPM, omdat de bèta die past bij de vermogensstructuur niet bekend is. Ook het vaststellen van het small firm effect zou in dit geval een veronderstelling zijn.

Volgens de build up methode bestaat de hoogte van de vermogenskostenvoet uit de volgende drie componenten:

- Een vergoeding voor het risicovrije rendement
- Een premie voor het marktrisico
- Een opslag voor het unieke risico.

Formule van de build up methode (Renaud & De Keijzer, 2011):
$R_{EV} = R_f + P_m + P_{ur}$
Waarin:
R_{EV} = Kostenvoet eigen vermogen
R_f = Risicovrije rentevoet, een goede maatstaaf hiervoor is de 10-jaarsrente van de Nederlandse staatsobligatie
P_m = De gemiddelde marktpremie voor eigen vermogen, voor Nederland geschat op 5%
P_{ur} = Opslag voor het unieke risico. De bepaling van de opslag voor het unieke risico is subjectief.

Voor- en nadelen
Voordeel van de rentabiliteitsmethode is dat deze vrij eenvoudig te bepalen is.
Nadeel van de rentabiliteitswaarde methode is dat men gebruik maakt van een gemiddeld winstniveau. Of dit een reëel winstniveau is voor de toekomst is niet duidelijk, zeker omdat men ervan uitgaat dat de winst eeuwigdurend gelijk blijft.

3.3.2 Berekening van de rentabiliteitswaarde

In de afgelopen jaren is geen belasting betaald, door het gebruik van verschillende ondernemersfaciliteiten waardoor het resultaat onbelast bleef. Hierdoor hoeven de belastingen niet van het resultaat afgetrokken te worden, het resultaat voor belastingen is namelijk gelijk aan het resultaat na belastingen.

De resultaten uit de jaarrekening van de afgelopen jaren zijn:

	2010	**2009**	**2008**
Resultaat uit gewone bedrijfsvoering	€ 17.302	€ -/- 1.066	€ 17.968

Dit resultaat dient nog genormaliseerd te worden voor de afgelopen drie jaren.

De gemiddelde melkprijs tot en met 2015 wordt ingeschat op 31 cent per kilogram melk (Livestock Research, Wageningen UR, 2010). Het resultaat van 2009 wordt genormaliseerd tegen een melkprijs van 31 cent. In 2009 was de melkprijs erg laag door de economische crisis, dit is een incidenteel lagere opbrengst. In 2008 en 2010 was de opbrengst een stuk hoger en lag de melkprijs boven het gemiddelde niveau van 31 cent per kilogram melk, daarom wordt in deze jaren het resultaat lager door de normalisatie.

De afschrijving op het melkquotum wordt uit het resultaat gehaald, omdat het melkquotum in 2015 verdwijnt. Als het melkquotum verdwijnt is het niets meer waard. Op dit moment is nog niet bekend of iets in de plaats komt van het melkquotum, omdat men dit nog niet weet is geen reservering benodigd voor de aanschaf van andere productierechten, dus is afschrijving niet nodig. De kostenpost afschrijving op melkquotum bestaat dan niet meer.

Door deze aanpassingen komt er het volgende genormaliseerd resultaat uit:

	2010	**2009**	**2008**
Resultaat volgens resultatenrekening	17.302	-1.066	17.968
Correctie: Afschrijving melkquotum	53.459	34.144	31.727
Correctie: Gemiddelde melkprijs	-9.058	41.511	-9.150
Genormaliseerd resultaat	61.703	74.589	40.545

Het gemiddelde van de genormaliseerde resultaten bedraagt: € 58.945.

De risicovrije rentevoet is geen vaststaand gegeven. Deze dient zelf bepaald te worden. In het Financieel Dagblad staat voor een 10 jarige staatsobligatie een risicovrije rentevoet van 2,44% (Financieel Dagblad, Februari 22, 2012). Met deze rentevoet wordt verder gerekend.

Voor de risico-opslag is de Rabobank benaderd. De risico-opslag bij agrarische ondernemingen bedraagt gemiddeld genomen tussen de 0,8% en de 2% (J.M.M. Metsemakers, personal communication, Februari 22, 2012).

De rendementen in de agrarische sector zijn laag. Er wordt al een gemiddelde opslag van het eigen vermogen genomen van 5%. Verder wordt geen rekening gehouden met een unieke risico-opslag, omdat de risico-opslag verkregen via de Rabobank betrekking heeft op het vreemd vermogen, terwijl het hier gaat om rentabiliteit van het eigen vermogen.

De rentabiliteitseis voor de discontering van de toekomstige winsten wordt bepaald met de build up methode. Door invulling van de formule $R_{EV} = R_f + P_m + P_{ur}$ wordt de disconteringsvoet bepaald. Invulling van de formule geeft de volgende disconteringsvoet R_{EV} = 2,44% + 5% + 0% = 7,44%.

De formule om de rentabiliteitswaarde te bepalen is: genormaliseerde winst / rentabiliteitseis eigen vermogen.
Invulling van de formule geeft de volgende rentabiliteitswaarde: 58.945 / 0,0744 = € 792.272.

3.4 De discounted cashflow methode

3.4.1 De theorie omtrent de discounted cashflow methode

De waarde van een onderneming wordt met de discounted cashflow methode berekend door de toekomstige kasstromen contant te maken tegen de gewogen gemiddelde kostenvoet van het eigen- en vreemd vermogen.

Het waarderen van een onderneming volgens de discounted cashflow methode bestaat uit drie stappen (Renaud & De Keijzer, 2011):

- De bepaling van de relevante kasstromen
- De bepaling van de planningsperiode
- De bepaling van de disconteringsvoet.

Bepaling van de kasstromen
Voor bedrijfswaardering dient de vrije kasstroom berekend te worden. De vrije kasstroom is het in de toekomst verwachte resultaat, waar de afschrijvingen bij opgeteld zijn en waar geen financieringslasten in zijn meegerekend.

De kasstroomopstelling bestaat uit drie categorieën: de kasstroom uit operationele activiteiten, de kasstroom uit investeringsactiviteiten en de kasstroom uit financieringsactiviteiten. De vrije kasstroom is het uitgangspunt voor de bedrijfswaardering. Dit is de optelsom van de kasstroom uit operationele activiteiten en de kasstroom uit investeringsactiviteiten.

De kasstroom uit operationele activiteiten (Renaud & De Keijzer, 2011) is gelijk aan de totale som bedrijfsresultaat na belastingen + afschrijvingen + mutatie in voorzieningen -/- investeringen in werkkapitaal.

De kasstroom uit investeringsactiviteiten kan als volgt berekend worden: vaste activa jaar t -/- vaste activa jaar t-1 + afschrijvingen jaar t. Optelling van deze twee kasstromen resulteert in de vrije kasstroom.

Bij het bepalen van de vrije kasstroom, voor gebruik in de discounted cashflow methode, worden de toekomstige kasstromen geschat. Voor inschatting van de toekomstige kasstromen kan gebruik worden gemaakt van de genormaliseerde resultaten uit het verleden, maar wordt ook rekening gehouden met economische verwachtingen voor de toekomst. De contante waarde van kasstromen na de planperiode is de restwaarde van de onderneming. De marktwaarde van de restwaarde wordt ook contant gemaakt.

Bepaling van de planningsperiode
De planningsperiode is de periode waarover de toekomstige kasstromen gedetailleerd en goed onderbouwd kunnen worden. Na die periode gaat men ervan uit dat de kasstromen stabiel blijven.

In de literatuur is het gebruikelijk om de vrije kasstromen gedetailleerd te berekenen over een periode van minimaal vijf tot maximaal zeven jaar. In de berekening van de waarde van de onderneming volgens de discounted cashflow methode door middel van toepassing van deze theorie wordt uitgegaan van een periode van 5 jaar. Dit omdat in 2015 het melkquotum afgeschaft wordt en na 2015 minder zekerheid gegeven kan worden over wat de kasstromen dan gaan doen.

Bepaling van de disconteringsvoet
Een disconteringsvoet is gelijk aan de weighted average cost of capital (wacc). Aan de volgende eisen moet een disconteringsvoet voldoen:

- Moet gebaseerd zijn op een gewogen gemiddelde van de kosten van alle vermogensbronnen.
- Moet berekend worden na belastingen.
- Moet uitgaan van nominale rendementsvoeten, dat wil zeggen bestaan uit het reële rendement en de verwachte inflatie.
- Moet een correctie bevatten voor het systematisch risico.
- Moet een weging bevatten naar marktwaarde van de vermogensstructuur.
- Moet aangepast kunnen worden gedurende de looptijd aan de hand van veranderingen in inflatie, systematisch risico of vermogensstructuur.

De eisen die gesteld zijn aan de disconteringsvoet komen tot uitdrukking in de formule voor de disconteringsvoet. Deze is als volgt:
$wacc = R_{EV} * (EV / TV) + R_{VV} * (1 – t_{Vpb}) * (VV / TV)$
Waarin geldt:
EV = Marktwaarde eigen vermogen op de balans
VV = Marktwaarde vreemd vermogen op de balans
TV = Totaal vermogen en gelijk aan de activawaarde
R_{EV} = Het geëist rendement op het eigen vermogen door de aandeelhouders
R_{VV} = De gemiddelde rente betaald over het vreemd vermogen
t_{Vpb} = Het gemiddelde tarief vennootschapsbelasting dat de onderneming betaalt

Voor- en nadelen
Omdat de discounted cashflow methode uitgaat van toekomstige geldstromen is dit de meest objectieve methode om de waarde van een onderneming te bepalen. De discounted cashflow methode heeft echter ook nadelen. Namelijk, de toekomstige kasstromen zijn gebaseerd op aannames. Verder is het bepalen van de disconteringsvoet niet eenvoudig en kan een klein verschil in de disconteringsvoet al een groot verschil in waarde betekenen. Ook wordt de betrouwbaarheid minder, naarmate over een langere periode gedisconteerd wordt.

3.4.2 Berekening van de discounted cashflow methode volgens de module van de belastingdienst

In de voorgaande paragraaf is de discounted cashflow methode theoretisch toegelicht. Voor de agrarische sector heeft de belastingdienst een module opgesteld om de waarde van een onderneming te berekenen. Deze waarde wordt ook berekend volgens de discounted cashflow methode, echter de uitgangspunten voor de kasstroom zijn anders dan beschreven in de theorie.

Voor de agrarische sector gelden specifieke uitgangspunten om de kasstroom te bepalen. Op de site van de belastingdienst (www.belastingdienst.nl) worden de normbedragen genoemd. Bij de berekening van de kasstroom van een melkveebedrijf is de productie eenheid de hoeveelheid melkquotum gedeeld door 100 kilogram melk. Het bedrijf heeft 1.028.373 kilogram melk.

De kasstroom bestaat uit het jaarlijkse resultaat gecorrigeerd met afschrijvingen, de financieringslasten en de vergoeding voor arbeid.

Productie eenheid	Aantal			Norm per 100 kg		Netto kasstroom per jaar
Melkquota	1.028.373	kg	*	€ 6	=	€ 61.702

Het normbedrag van € 6 is bepaald aan de hand van een gemiddeld melkveebedrijf volgens de Kwantitatieve Informatie (KWIN) voor de veehouderij. In de KWIN staan voor een gemiddeld melkveebedrijf de normbedragen voor de opbrengsten en kosten vermeld. Deze opbrengsten en kosten worden gedeeld door het aantal kilogrammen melk van het gemiddelde bedrijf. Zo weet men de opbrengsten en kosten per kilogram melk, deze worden vermenigvuldigd met 100. De kosten worden van de opbrengsten afgetrokken, na aftrek van een belastingcomponent van 25% resulteert dit in een netto kasstroom van € 6 per 100 kilogram melk.

De belastingdienst hanteert voor het bepalen van de voortzettingswaarde een disconteringsvoet van 5,9% (Rekenmodule voortgangswaarde, www.belastingdienst.nl). De disconteringsvoet is bepaald in overleg tussen de belastingdienst en de landbouwadvieswereld. Het percentage is een mix van het rendement tussen het eigen- en vreemd vermogen. De kasstromen worden contant gemaakt over een periode van vijftien jaar (H. Boonen, personal communication, Maart 5, 2012).

De contante waarde van de netto kasstromen berekend over vijftien jaar bedraagt € 603.199.

De waarde van de onderneming aan het einde van de periode wordt ook contant gemaakt als kasstroom. Omdat de kasstroom over een periode van vijftien jaren contant gemaakt wordt, dient de waarde van de onderneming na vijftien jaar bepaald te worden. Zie voor de berekening de tabel op de volgende pagina.

Berekening van de voortzettingswaarde via het model van de belastingdienst:

	Waarde Economisch Verkeer	Inflatie p/j	Afschrijving	Factor 15j	Waarde 15j	CW op t = 0
Quota	€ 736.958	nvt	100%	nvt	nihil	nihil
Grond in eigendom	€ 1.770.483	1,40%	0%	1,2319	€ 2.181.027	€ 923.042
Gebouwen	€ 311.386	2,50%	55%	0,7966	€ 248.039	€ 104.974
Machines en installaties	€ 29.800	2,50%	75%	0,3621	€ 10.790	€ 4.566
Fok- en productievee	€ 129.798	2,50%	75%	0,3621	€ 46.997	€ 19.890
Financiële vaste activa	€ 46.565	2,50%	0%	1,4483	€ 67.440	€ 28.542
				Waarde vaste activa		€ 1.081.014
Voorraden						€ 50.658
Vorderingen en liquide middelen						€ 95.236
Kortlopende schulden						-€ 12.258
				Waarde onderneming op t = 0		€ 1.214.650

Toelichting op de tabel
De waarde in het economisch verkeer is de actuele waarde van de activa. Omdat de waarde van de onderneming na 15 jaar bepaald wordt, wordt er rekening gehouden met een jaarlijks inflatie-percentage en jaarlijkse afschrijving. De factor 15 jaar is de inflatie over 15 jaar minus de restwaarde na 15 jaar. Door de waarde in het economisch verkeer te vermenigvuldigen met de factor na 15 jaar wordt de waarde van de onderneming na 15 jaar berekend. Deze waarde wordt vervolgens contant gemaakt tegen de disconteringsvoet.
De voorraden, vorderingen, liquide middelen en kortlopende schulden worden tegen de nominale waarde opgenomen. Het melkquotum wordt op nihil gewaardeerd, omdat dit in 2015 wordt afgeschaft en na vijftien jaar dus niets meer waard is.

De voortzettingswaarde van de onderneming, berekend volgens de discounted cashflow methode bedraagt € 603.199 + € 1.214.650 = € 1.817.849.

De berekening van de voortzettingswaarde is letterlijk conform het model van de Belastingdienst. Dit model houdt geen rekening met investeringen in de toekomst. Wil men gebruik maken van de fiscale faciliteiten dan moet met deze voortzettingswaarde verder gerekend worden.

3.4.3 Berekening van de discounted cashflow methode volgens de theorie

Bepaling van de toekomstige bedrijfsresultaten
Om de operationele kasstroom te kunnen bepalen, moeten eerst de bedrijfsresultaten voor de toekomst geschat worden. Bij het bepalen van de toekomstige opbrengsten en kosten wordt rekening gehouden met het inflatiepercentage van januari 2012 (CBS, 2012). Gebruik wordt gemaakt van prognoses voor bedrijfsbegrotingen in de toekomst en van veronderstellingen (zie bijlage II voor de resultaatprognose). In de toelichting op de resultaatprognose staat duidelijk omschreven waarop de cijfers zijn gebaseerd (zie hiervoor bijlage III).

De toekomstige bedrijfsresultaten bedragen voor de jaren 2012-2016 achtereenvolgens € 68.460, € 91.227, € 88.712, € 126.107 en € 157.706. Voor de berekening van deze toekomstige bedrijfsresultaten zie bijlage II.

Bepaling van de vrije kasstroom
De vrije kasstroom wordt bepaald aan de hand van de resultaatprognose. De vrije kasstroom is de optelsom van de kasstroom uit operationele activiteiten en de investeringskasstroom. Zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven worden op korte termijn geen investeringen verwacht, vandaar dat geen investeringskasstroom is meegenomen voor de bepaling van de vrije kasstroom.

	2012	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Bedrijfsresultaat	68.460	91.227	88.712	126.107	157.706
-/- Belasting over bedrijfsresultaat	-20.132	-31.069	-28.402	-47.030	-61.490
+ Afschrijvingen	90.746	73.774	61.755	36.589	21.471
Operationele kasstroom	139.074	133.932	122.065	115.666	117.687
-/- Mutatie voorraad rundvee	-978	-1.001	-1.024	-1.047	-2.679
Vrije kasstroom	138.096	132.931	121.041	114.619	115.008

Bepaling van de disconteringsvoet
In paragraaf 3.4.1 is beschreven hoe de disconteringsvoet bepaald wordt. In deze paragraaf wordt de formule voor bepaling van de disconteringsvoet ingevuld. De formule luidt als volgt.
wacc = R_{EV} * (EV / TV) + R_{VV} * (1 – t_{Vpb}) * (VV / TV) (Renaud & De Keijzer, 2011)
Waarin geldt:
$EV_{marktwaarde}$ = € 1.997.310
$VV_{marktwaarde}$ = € 1.173.574
$TV_{marktwaarde}$ = € 3.170.884
R_{EV} = 7,44%
R_{VV} = € 49.732 / € 1.173.574 * 100% = 4,24%.
t_{Vpb} = 34%, de onderneming betaalt geen vennootschapsbelasting, maar de belastingdruk voor de IB bedraagt gemiddeld 34%.

Invulling van de gegevens in de formule geeft:
wacc = 0,0744 * (1.997.310 / 3.170.884) + 0,0424 * (1 – 0,34) * (1.173.574 / 3.170.884) = 0,0572.
Dit wil zeggen dat de disconteringsvoet waartegen de kasstromen contant worden gemaakt 5,72% bedraagt.

Waardebepaling volgens de discounted cashflow methode
De vrije kasstromen worden voor een periode van vijf jaren contant gemaakt. Dit resulteert in een contante waarde van de vrije kasstroom van € 530.837.

Nadat de vrije kasstromen contant zijn gemaakt dient de restwaarde van de onderneming op tijdstip 2016 bepaald te worden. Hiervoor geldt de formule:
BRT * (1 – t) / (wacc – inflatie)
Waarin:
BRT = bedrijfsresultaat
t = belastingtarief
wacc = disconteringsvoet
inflatie = inflatiepercentage
(Renaud & De Keijzer, 2011)

Invulling van deze formule geeft:
115.008 * (1-0,34) / (5,72% - 2,5%) = € 2.357.307.
Dit wil zeggen dat de restwaarde van de onderneming op 31-12-2016 € 2.357.307 bedraagt. Deze restwaarde dient contant gemaakt te worden.
De contante waarde van de restwaarde bedraagt € 1.784.968.

Door het bepalen van de contante waarde van de vrije kasstroom en de contante waarde van de restwaarde kan de marktwaarde van de onderneming bepaald worden. De marktwaarde van de onderneming bedraagt € 530.837 + € 1.784.968 = € 2.315.805.

3.5 Conclusie

Vier waardebepalingen van één onderneming, vier verschillende uitkomsten. In dit hoofdstuk zijn de intrinsieke waarde methode, de rentabiliteitswaarde methode en de discounted cashflow methode doorgerekend. Bij de discounted cashflow methode is onderscheid gemaakt in de berekening van de voortzettingswaarde volgens de module van de belastingdienst en de berekening van de waarde van de onderneming volgens de theorie.

Samenvattend kan het volgende overzicht gegeven worden van de verschillende waarden per waarderingsmethode:

Waarde onderneming volgens de intrinsieke waarde methode	€ 1.997.310
Waarde onderneming volgens de rentabiliteitswaarde methode	€ 792.272
Waarde onderneming volgens de discounted cashflow methode belastingdienst	€ 1.817.849
Waarde onderneming volgens de discounted cashflow methode volgens de theorie	€ 2.315.805

Doordat de waarderingsmethoden gebaseerd zijn op verschillende uitgangspunten worden verschillende waarden per methode veroorzaakt.

De intrinsieke waarde methode gaat uit van de waarden in de jaarrekening uit het verleden gecorrigeerd naar de actuele waarde. Deze waarde is gebaseerd op bedrijfsvoering in het verleden. Geen rekening wordt gehouden met verwachtingen voor de toekomst, deze methode is gebaseerd op een momentopname. De berekening van de intrinsieke waarde is daarentegen wel eenvoudig. Deze waardebepalingmethode richt zich te weinig op de toekomst om te komen tot een reële overdrachtsprijs.

De rentabiliteitswaarde methode gaat uit van genormaliseerde winsten. De genormaliseerde winsten zijn gebaseerd op resultaten uit het verleden. Echter, er wordt nog te weinig rekening gehouden met verwachtingen voor de toekomst. De winst uit het verleden wordt namelijk alleen gecorrigeerd voor de afschrijving op het melkquotum en de erg lage melkprijs. Voor de toekomst worden meer veranderingen verwacht, bijvoorbeeld productiegroei doordat het melkquotum wordt afgeschaft. Met deze veranderingen wordt geen rekening gehouden bij bepaling van de waarde van de onderneming.
Ook wordt bij berekening van de rentabiliteitswaarde verondersteld dat de winst eeuwigdurend hetzelfde blijft. Met het oog op de afschaffing van het melkquotum in 2015 is het niet reëel om te veronderstellen dat de winst eeuwigdurend hetzelfde blijft. Het is te verwachten dat de afschaffing van het melkquotum terug te zien is in de resultaten van de onderneming, waardoor de rentabiliteitswaarde methode niet de geschikte methode is om de waarde van het casusbedrijf te bepalen.

De discounted cashflow methode toegepast volgens de module van de belastingdienst is de voortzettingswaarde van de onderneming. Deze waarde wordt door de belastingdienst sowieso goedgekeurd indien men gebruik wil maken van fiscale faciliteiten bij bedrijfsopvolging. Kritiek op deze methode is te geven, omdat de waarde berekend wordt aan de hand van de hoeveelheid melkquotum vermenigvuldigd met een normbedrag. Het normbedrag is het saldo van de opbrengsten minus de kosten uitgerekend per honderd kilogram melk. Voor bepaling van het normbedrag wordt uitgegaan van een gemiddeld bedrijf uit de KWIN, hierbij wordt rekening gehouden met de feitelijke omvang van het bedrijf in kilogrammen, maar wordt geen rekening gehouden met de feitelijk geleverde prestaties. De waarde van de onderneming wordt contant gemaakt aan de hand van de waarde in het economisch verkeer die gecorrigeerd is voor inflatie.

De discounted cashflow methode toegepast volgens de theorie berekent de waarde van de onderneming gebaseerd op toekomstige kasstromen. In de toekomstige kasstromen is rekening gehouden met inflatie en een verwachting voor de toekomst. De kasstromen worden voor de vijf toekomstige jaren contant

gemaakt. De waarde van de onderneming wordt bepaald aan de hand van de restwaarde uitgaande van de kasstroom in het laatste voorspelde jaar. Omdat in 2015 het melkquotum afgeschaft wordt, is de betrouwbaarheid van deze methode op dit moment te bekritiseren. Indien de gebruikte veronderstellingen zo gaan uitpakken zoals ze verwerkt zijn in de resultaatprognose, is de discounted cashflow een ideale methode om de waarde van een onderneming te bepalen.

De waarde die berekend is met de discounted cashflow methode volgens de theorie is hoger dan de waarde berekend volgens de discounted cashflow methode volgens de belastingdienst. Dit is logisch, omdat de vrije kasstroom volgens de theorie berekend hoger is dan de vrije kasstroom die de belastingdienst hanteert. De invloed van de gehanteerde disconteringsvoet is groot. Indien in de theoretische berekening gebruik wordt gemaakt van de disconteringsvoet die de belastingdienst hanteert komt namelijk een lagere waarde uit. Te concluderen valt dat de disconteringsvoet bij het waarderen van een onderneming veel invloed uitoefent op de waarde. Van belang bij het gebruik van de discounted cashflow methode is dat de disconteringsvoet nauwkeurig bepaald wordt.

De discounted cashflow methode is de meest reële methode voor de waardebepaling van het bedrijf. De discounted cashflow methode houdt namelijk rekening met de toekomstige verwachtingen. De toekomstige verwachtingen zijn relevant voor de overnemer. De overnemer gaat het bedrijf tenslotte in de toekomst voortzetten.
Ook met het oog op de financiering die de overnemende partij nodig heeft is de discounted cashflow methode een goede methode om de waarde van een bedrijf te bepalen. Banken hebben bij het toekennen van leningen veel aan de verwachte kasstromen, omdat uit de kasstromen blijkt wat de ondernemer nog te besteden heeft om zijn rente, aflossing en investeringen mee te betalen.

Willen de overdragers gebruik maken van fiscale schenkingsfaciliteiten dan is de methode van de belastingdienst verplicht. Door gebruik te maken van de waarde volgens de methode van de belastingdienst kan gebruik gemaakt worden van schenking door de ouders aan de zoon. In het volgende hoofdstuk wordt berekend wat maximaal geschonken kan worden. Dit gebeurt aan de hand van de voortzettingswaarde van de Belastingdienst.

In het vijfde hoofdstuk zal op basis van verschillende scenario’s uitgerekend worden wat de overdragers minimaal nodig hebben om van te kunnen leven en wat de overnemer maximaal kan dragen. Aan de hand hiervan wordt bekeken welke waarderingsmethode dan het meest geschikt is voor de overname in deze casus.

4. Fiscale mogelijkheden bij bedrijfsovername

In dit hoofdstuk worden zoals de titel al zegt de fiscale mogelijkheden bij bedrijfsovername in kaart gebracht. De fiscale mogelijkheden worden uitgewerkt aan de hand van de specifieke casussituatie en de in het vorige hoofdstuk uitgerekende voortzettingswaarde. Als eerste wordt in het algemeen ingegaan op de staking van een onderneming in fiscale zin. Daarna worden de van toepassing zijnde belastingwetten in het kort toegelicht. Nadat de van toepassing zijnde belastingwetten zijn toegelicht worden de fiscale mogelijkheden toegelicht en doorgerekend voor de overdragende partij. Tot slot worden de gevolgen voor de overnemende partij in kaart gebracht. Gebruik wordt gemaakt van de meest recente belastingwetten, dit betekent de belastingwetten over het jaar 2012.

4.1 Staking van de onderneming

In de casussituatie is sprake van bedrijfsopvolging. De onderneming blijft gewoon voorbestaan. Echter, bij bedrijfsopvolging staakt de overdragende partij de onderneming geheel of gedeeltelijk in fiscale zin. Na opvolging is de onderneming eigendom van de overnemende partij, een andere persoon wordt dus belast voor de resultaten uit de onderneming. De staking van de onderneming heeft voor de overdragende- en overnemende partij verschillende fiscale gevolgen.

Voor agrarische bedrijven zijn de fiscale gevolgen van staking nog groter dan bij staking van een midden- en kleinbedrijf. Oorzaken hiervoor worden genoemd in het Handboek voor de fiscaal adviseur in de agrarische sector (Van der Tholen et al., 2011). De belangrijkste oorzaken van de fiscale problematiek zijn:

- Bedrijfsoverdracht vindt veelal plaats tegen een prijs die lager ligt dan de waarde waarvoor de onderneming op de vrije markt zou worden verkocht.
- Het kapitaalintensieve karakter van de agrarische onderneming ten opzichte van de lage rentabiliteit van de gemiddelde agrarische onderneming.
- Het feit dat een groot deel van de bezittingen bestaat uit onroerende zaken.

De fiscale problematiek zorgt ervoor dat de overdrager en opvolger met verschillende belastingwetten te maken krijgen bij bedrijfsopvolging. Dit zijn wettelijke bepalingen waar men zich aan moet houden. De fiscale wetgeving is voor zover mogelijk toegespitst op de specifieke problematiek die geldt voor de agrarische sector. Hierdoor zijn verschillende mogelijkheden om zo min mogelijk belasting te betalen, om afrekening uit te stellen of om uitstel van betaling te krijgen. Zo heeft de successiewet een bedrijfsopvolgingsfaciliteit en heeft de inkomstenbelasting mogelijkheden om geruisloos- of ruisend- door te schuiven.

De bedrijfsopvolgingsfaciliteit is een faciliteit die is toegespitst op de specifieke problematiek die geldt voor de agrarische sector. Het doel van de bedrijfsopvolgingsfaciliteit is de continuïteit van een onderneming waarborgen. De belastingheffing mag er niet toe leiden dat een onderneming op moet houden te bestaan.

Voor de bedrijfsopvolgingsfaciliteit wordt verder gerekend met de waarde van de onderneming berekend volgens de discounted cashflow methode conform de berekening van de belastingdienst. Deze waarde bedraagt € 1.817.849.

4.2 De van toepassing zijnde belastingwetten kort toegelicht

4.2.1 Inkomstenbelasting

In de casus is sprake van een maatschap waardoor de onderneming belastingplichtig is voor de inkomstenbelasting. Bij staking van een onderneming kan ook sprake zijn van vennootschapsbelasting. Vennootschapsbelasting wordt geheven over de winst van rechtspersonen. Aangezien het bedrijf in deze casus een maatschap betreft en een maatschap geen rechtspersoon is, zal verder niet worden ingegaan op de vennootschapsbelasting. Voor de ondernemingsvormen eenmanszaak, maatschap en vennootschap onder firma is de inkomstenbelasting van toepassing.

Inkomstenbelasting wordt geheven over het inkomen van natuurlijke personen. Alle inwoners van Nederland zijn belastingplichtig voor de inkomstenbelasting. Iemand is slechts inkomstenbelasting verschuldigd als hij of zij inkomen geniet. Dit geldt ook voor buitenlandse natuurlijke personen met Nederlands inkomen.

Het inkomen van een natuurlijk persoon kan ingedeeld worden in verschillende soorten inkomen. De inkomstenbelasting is hierop aangepast middels een indeling naar box. De inkomstenbelasting bestaat uit drie boxen, namelijk:

- Box I: inkomen uit werk en woning
- Box II: inkomen uit aanmerkelijk belang
- Box III: inkomen uit sparen en beleggen

Het inkomen dat een natuurlijk persoon uit zijn of haar onderneming(en) haalt is winst uit onderneming. Winst uit onderneming valt in Box I: inkomen uit werk en woning. Het gezamenlijke bedrag van de winst, die de belastingplichtige als ondernemer geniet uit een of meer ondernemingen, verminderd met de ondernemersaftrek en de MKB-winstvrijstelling is de belastbare winst.

Voor de inkomstenbelasting is iemand een ondernemer als degene een onderneming drijft en die rechtstreeks wordt verbonden door verbintenissen (bijvoorbeeld vorderingen en schulden) die betrekking hebben op de onderneming. Een onderneming is een bedrijf dat voor risico van de ondernemer wordt gedreven, waarin zelfstandig activiteiten worden uitgevoerd. Aangezien inkomstenbelasting wordt geheven bij natuurlijke personen betaalt een ondernemer inkomstenbelasting over de winst die hij of zij met zijn onderneming behaalt.

Zoals eerder genoemd zijn de ondernemingsvormen eenmanszaak, maatschap en vennootschap onder firma inkomstenbelasting verschuldigd over het resultaat. Resultaten van een eenmanszaak worden toegerekend aan de natuurlijke persoon ofwel ondernemer. Een vennootschap onder firma of maatschap is fiscaal voor de inkomstenbelasting transparant, dat wil zeggen dat hier doorheen wordt gekeken. Resultaten worden toegerekend aan de vennoot respectievelijk maat, ook wel de natuurlijke persoon ofwel ondernemer.

Wanneer een ondernemer, al dan niet deels, stopt met de onderneming voor zijn of haar rekening te drijven is sprake van (gedeeltelijke) staking. De waarde in het economisch verkeer van de onderneming is vaak hoger dan de boekwaarden van de onderneming. Het verschil tussen de waarde in het economisch verkeer en de boekwaarden vormt boekwinst (stille reserves). Bij bedrijfsoverdracht of verkoop van een onderneming wordt een overwaarde gerealiseerd en dus een winst behaald. De winst bij overdracht of verkoop van een onderneming wordt stakingswinst genoemd.

Stakingswinst bestaat uit de stille reserves, goodwill, vrijval van fiscale reserves en de desinvesteringsbijtelling van een onderneming. Over de stakingswinst is inkomstenbelasting in box I verschuldigd. (Aarts et al., 2010). Echter, er zijn fiscale faciliteiten waardoor geen of minder inkomstenbelasting over de stakingswinst betaald hoeft te worden. Deze fiscale faciliteiten worden nader toegelicht in paragraaf 4.3.

4.2.2 De overdrachtsbelasting

Overdrachtsbelasting wordt geheven over de verkrijging van in Nederland gelegen onroerende zaken en van rechten waaraan onroerende zaken zijn onderworpen. Het tarief van overdrachtsbelasting bedraagt 6% over de waarde van de verkregen onroerende zaak.

Overdrachtsbelasting wordt geheven bij de verkrijger. Voor de overdrachtsbelasting gelden een aantal vrijstellingen. De vrijstellingen zijn in het kort onder andere (art. 15 Wet op belastingen van rechtsverkeer):

1. Anticumulatieregeling omzetbelasting en overdrachtsbelasting.
2. Bedrijfsoverdracht binnen de naaste familie.
3. Verkrijgingen door overheid.
4. Inbreng van een onderneming in een vennootschap.
5. Verdeling en vereffening.
6. Verdeling van een gemeenschap tussen samenwoners.
7. Fusie, splitsing en interne reorganisatie.
8. Verkrijgingen van landbouwgrond.
9. Verkrijgingen van natuurgrond.
10. Verkrijging van kabel- en leidingnetten.
11. Verkrijging door stedelijke herstructurering.

(Cazander et al., 2012).

De van toepassing zijnde vrijstelling in de casussituatie is de vrijstelling voor bedrijfsoverdracht binnen de familie. De overdrachtsbelasting en de vrijstelling worden nader toegelicht in paragraaf 4.4.2.

4.2.3 De schenk- en erfbelasting

De schenk- en erfbelasting zijn belastingen die voortvloeien uit de successiewet. Schenkbelasting wordt geheven over al hetgeen door schenking wordt verkregen van iemand die op het tijdstip van schenking in Nederland woonde. Onder een schenking wordt elke bevoordeling uit vrijgevigheid verstaan. Erfbelasting wordt geheven over al hetgeen iemand via het erfrecht heeft verkregen van iemand die ten tijde van zijn overlijden in Nederland woonde (Aarts et al., 2010).

Schenk- en erfbelasting wordt geheven bij de verkrijger, dat is degene die de schenking of erfenis ontvangt. Het tarief waarover schenk- of erfbelasting wordt geheven is afhankelijk van de verwantschap van de verkrijger met de schenker of erflater en de hoogte van de schenking of vererving.

In de successiewet is een bedrijfsopvolgingsfaciliteit opgenomen. De opvolger kan bij een schenking of vererving van ondernemingsvermogen een (gedeeltelijke) vrijstelling claimen voor de verschuldigde schenk- of erfbelasting. Omdat in deze situatie sprake is van een schenking zal niet verder worden ingegaan op de erfbelasting.

De vrijstelling voor de schenkbelasting is van toepassing bij schenking van het volgende ondernemingsvermogen:

- De onderneming van een ondernemer of medegerechtigde, die belastingplichtig is voor de inkomstenbelasting.
- Aandelen in een besloten vennootschap waarin een materiële onderneming wordt gedreven en waarin de schenker een aanmerkelijk belang heeft.
- Onroerende zaken die bij de schenker onder de terbeschikkingstellingregeling vallen, mits deze dienstbaar zijn aan de onderneming van de besloten vennootschap.

(Aarts et al., 2010). De schenkbelasting wordt nader toegelicht in paragraaf 4.4.3. Daar wordt ingegaan op de bedrijfsopvolgingsfaciliteit die in deze situatie van toepassing is.

Voor de schenk- en erfbelasting zijn naast de bedrijfsopvolgingsfaciliteit nog andere (gedeeltelijke) vrijstellingen. Omdat in deze casussituatie geen sprake is van overlijden, wordt theoretisch alleen maar ingegaan op de vrijstellingen voor de schenkbelasting. De vrijstellingen voor de schenkbelasting die in deze casus van toepassing zijn, zijn volgens art. 33 Successiewet, al hetgeen wordt verkregen:

1. Door een kind van de ouders tot een bedrag van € 5.030. Voor een kind tussen de 18 en 35 jaar mag dit bedrag in één kalender jaar verhoogd worden tot een bedrag van € 24.144. Indien het bedrag aan het kind is geschonken voor de aankoop van een eigen woning, voor de kosten voor verbetering of onderhoud van de eigen woning, voor de afkoop van rechten van erfpacht, opstal of beklemming met betrekking tot de eigen woning ofwel voor de aflossing van een eigen

woningschuld of voor de kosten van een studie of opleiding van een kind waarvan de kosten aanzienlijk hoger zijn dan gebruikelijk is de schenking eenmalig vrijgesteld tot een bedrag van € 50.300.
2. Door een kind tussen de 18 en 35 jaar van de ouders, voor één kalenderjaar tot een bedrag van € 26.156 indien vóór 1 januari 2010 gebruik is gemaakt van de verhoogde vrijstelling zoals onder punt een is beschreven.
3. Een bedrag van € 2.012 in alle andere gevallen.

(Cazander et al., 2012).

4.3 Gevolgen voor de overdragende partij

In de voorgaande paragrafen zijn de van toepassing zijnde belastingwetten theoretisch toegelicht. In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de gevolgen voor de verschillende belastingwetten aan de hand van de casussituatie.

Voor de overdragende partij is alleen de inkomstenbelasting van toepassing. Voor overdracht van een onderneming zijn twee manieren, namelijk ruisende overdracht of geruisloze overdracht. Ruisende overdracht is een overdracht waarbij afgerekend wordt over de stille reserves bij overdracht. De opvolger gaat dan verder met de actuele waarden van de activa en passiva en kan hierover afschrijven. Hierop wordt nader ingegaan in paragraaf 4.3.1.
Geruisloze overdracht is een overdracht waarin de activa en passiva tegen de boekwaarden overgaan op de opvolger. De stille reserves gaan over op de opvolger, waardoor de overdragende partij niet hoeft af te rekenen over de stille reserves. De opvolger mag in dit geval over de boekwaarden afschrijven. Hierop wordt nader ingegaan in paragraaf 4.3.2.

4.3.1 Gevolgen voor de inkomstenbelasting bij ruisende overdracht

Indien de overdragende partij en de opvolger zouden kiezen voor een ruisende overdracht, zal afgerekend moeten worden over de stakingswinst. De stakingswinst bestaat uit de stille reserves, goodwill, vrijval van fiscale reserves en de desinvesteringsbijtelling. Voor de winstberekening dient de zakelijke prijs in aanmerking worden genomen.

Bij een bedrijfsoverdracht in de agrarische sector staat de continuïteit van de onderneming voorop (Breembroek, van der Heijden, Schenk & Zemann, 2007). In de agrarische sector is vrijwel nooit sprake van goodwill van een onderneming. Dit omdat een overname dan nog lastiger te realiseren is. Doordat de overdragers continuïteit van de onderneming belangrijker vinden dan de werkelijke waarde, vinden ze het vaak niet van belang om goodwill door te berekenen. Immers, als een overnemer bij de overdracht ook nog eens goodwill moet betalen kan hij de prijs vaak niet opbrengen.

In bijlage I is te zien dat in deze onderneming ook geen sprake is van fiscale reserves. Fiscale reserves zijn:

- De kostenegalisatiereserve, dit is een reserve die fiscaal gevormd wordt om toekomstige kosten gelijkmatig ten laste van de winst te laten komen.
- De herinvesteringreserve. Fiscaal kan een ondernemer boekwinsten van verkochte activa van de onderneming reserveren voor een eventuele herinvestering. De ondernemer is dan geen belasting verschuldigd over de boekwinst.
- De fiscale oudedagsreserve. De fiscale oudedagsreserve is een bedrag van de winst dat door de ondernemer jaarlijks kan worden toegevoegd aan de fiscale oudedagsreserve. Waardoor er een stukje uitstel van belasting wordt verkregen.

In de casus komen deze fiscale reserves bij de bepaling van de stakingswinst niet aan de orde.

Desinvesteringsbijtelling is een bijtelling die een ondernemer krijgt, indien de ondernemer binnen een termijn van vijf jaar staakt nadat hij investeringen heeft gedaan waarover hij kleinschaligheidsinvesteringsaftrek heeft verkregen. De staking wordt dan als een vervreemding aangemerkt waardoor de genoten kleinschaligheidsinvesteringsaftrek terugbetaald moet worden (desinvesteringsbijtelling). Van desinvesteringsbijtelling is in de casus geen sprake, want investeringen zijn meer dan vijf jaar geleden gedaan.

Bij de bepaling van de stakingswinst is alleen sprake van stille reserves.

Voor de berekening van de actuele waarde en de grootte van de stille reserves wordt verwezen naar paragraaf 3.1 en paragraaf 3.2. De stakingswinst is in dit geval gelijk aan de grootte van de stille reserves.

Stille reserve melkquotum	€ 597.983
Stille reserve bedrijfsgebouwen	€ 7.550
Stille reserve cultuurgrond	€ 1.417.487
Totaal stakingswinst	€ 2.023.020

De stille reserve in de cultuurgrond valt onder de landbouwvrijstelling. De landbouwvrijstelling houdt in dat de waardeverandering van de grond is vrijgesteld voor de inkomstenbelasting, voor zover deze waardeverandering is toe te rekenen aan de ontwikkeling van de waarde in het economisch verkeer door aanwending van de grond in het kader van het landbouwbedrijf (art. 3.12 Wet inkomstenbelasting 2001). Doordat de cultuurgronden onder de landbouwvrijstelling vallen hoeft over deze stille reserve niet afgerekend te worden. De belaste stakingswinst valt dus lager uit dan de werkelijke stakingswinst.

Stille reserve melkquotum	€ 597.983
Stille reserve bedrijfsgebouwen	€ 7.550
Stille reserve cultuurgrond	€ 0
Totaal belaste stakingswinst	€ 605.533

Bij ruisende overdracht kent de fiscus wel enkele stakingsfaciliteiten om de belastingclaim over de stakingswinst te verminderen. Zo mag de stakende ondernemer éénmaal in zijn leven de stakingsaftrek toepassen. Deze kan alleen toegepast worden als de onderneming in haar geheel wordt gestaakt. De stakingsaftrek wordt in mindering gebracht op de stakingswinst en is maximaal € 3.630.

In het geval van Mts. XYZ staken twee ondernemers. De stakingswinst komt aan ieder van hen voor de helft toe. Het voorbehoud van de stille reserves komt toe aan de ouders (maat X en maat Y), dit omdat de zoon bij toetreding in de maatschap geen aandeel in de stille reserves heeft ontvangen.

De stakingswinst na aftrek van de stakingsfaciliteiten bedraagt per maat:

	Maat X	Maat Y
Stakingswinst	€ 302.767	€ 302.767
Stakingsaftrek	€ 3.630	€ 3.630
Zelfstandigenaftrek	€ 0	€ 0
	€ 299.137	€ 299.137
MKB-winstvrijstelling	€ 35.896	€ 35.896
Resteert een stakingswinst	€ 263.241	€ 263.241

Omdat het bedrijf per 1-1-2012 wordt over gedragen, kan geen zelfstandigenaftrek in aftrek genomen worden. De ouders hebben immers nog niet voldaan aan het urencriterium. Het urencriterium houdt in dat de ondernemers minimaal 1.225 uren per jaar moeten maken voor de onderneming. Op het moment van staking kunnen nog geen 1.225 uren gemaakt zijn.
Nadat de stakingsaftrek en de zelfstandigenaftrek in mindering zijn gebracht op de stakingswinst wordt MKB-winstvrijstelling in mindering gebracht. De MKB-winstvrijstelling bedraagt twaalf procent van de winst, na aftrek van ondernemersaftrek (in dit geval de stakingsaftrek en zelfstandigenaftrek). (Aarts et al., 2010).

Indien voldoende liquide middelen aanwezig zijn, kan de stakingswinst (gedeeltelijk) worden omgezet in een lijfrente. Indien de liquide middelen niet aanwezig zijn, bestaat de mogelijkheid de lijfrente te bedingen bij de onderneming van de opvolger.
De mogelijkheid voor het storten van een lijfrente zijn in hoogte beperkt. Deze worden in het kort toegelicht:

1. De fiscale oudedagsreserve kan bij staking in zijn geheel worden omgezet in een lijfrente. Indien een fiscale oudedagsreserve wordt omgezet in een lijfrente geldt voor de hierna genoemde maximumbedragen dat het bedrag van de omzetting van de fiscale oudedagsreserve hierop in mindering moet worden gebracht.
2. Indien de ondernemer ten tijde van het staken 60 jaar of ouder is of 45% of meer arbeidsongeschikt is en de hem toekomende termijnen van lijfrenten binnen zes maanden na het staken ingaan of de onderneming wordt gestaakt door het overlijden van de ondernemer mag een bedrag van maximaal € 443.059 omgezet worden in een lijfrente.
3. Indien de ondernemer ten tijde van het staken tussen de 50 en de 60 is of de aan de ondernemer toekomende termijnen van lijfrenten meteen ingaan mag er een bedrag van maximaal € 221.537 worden omgezet in een lijfrente.
4. In alle overige gevallen mag een bedrag van maximaal € 110.774 worden omgezet in een lijfrente.

(art. 3.128 en 3.129 Wet inkomstenbelasting 2001).

Door de omzetting in een lijfrente is de ondernemer niet direct inkomstenbelasting verschuldigd. De stakingswinst is belast, maar de omzetting in een lijfrente is tegelijkertijd volledig aftrekbaar, waardoor de verschuldigde belasting per saldo nul is. De overnemer betaalt over de bedongen lijfrente belasting bij ontvangst van de lijfrente-uitkeringen, hierdoor kan de ondernemer in een gunstiger tarief voor de inkomstenbelasting vallen.

De lijfrente dient daadwerkelijk gestort te worden. De overdragers hebben zelf de keuze waar ze de lijfrente storten, zolang de aanbieder volgens de wet maar toegestaan is. Toegestaan als aanbieder van lijfrente zijn:

- Een verzekeraar als bedoeld in artikel 1:1 van de Wet op het financieel toezicht;
- Een in Nederland wonend natuurlijk persoon die niet is de echtgenoot, of een in Nederland gevestigd lichaam, onder voorwaarde dat de lijfrenten zijn bedongen als tegenprestatie voor de overdracht van een onderneming of een gedeelte van een onderneming aan die persoon of dat lichaam. Met andere woorden, de lijfrente bedingen bij de opvolger.
- Een bank, de lijfrente moet dan gestort zijn op een lijfrentespaarrekening of in een lijfrente beleggingsrecht.

4.3.2 Gevolgen voor de inkomstenbelasting bij geruisloze overdracht

Ondernemers kunnen in bepaalde gevallen hun onderneming overdragen zonder dat ze hoeven af te rekenen over de stakingswinst. Overdracht van een onderneming aan een medeondernemer, waar bij het casusbedrijf Mts. XYZ sprake van is, valt onder de geruisloze doorschuivingsfaciliteit. Wel dient aan een aantal voorwaarden te worden voldaan wil geruisloze doorschuiving toegepast worden.

Voorwaarden voor geruisloze doorschuiving zijn:

- Sprake moet zijn van een bestaand samenwerkingsverband, dat direct voorafgaand aan de bedrijfsoverdracht al 36 maanden duurt. De voortzettende ondernemer moet deel uitmaken van dit samenwerkingsverband.
- Of indien sprake is van een werknemer die direct voorafgaand aan de overdracht 36 maanden in de onderneming werkzaam is geweest.
- De overdragende partij en de overnemende partij dienen gezamenlijk een verzoek in te dienen om van de faciliteit van geruisloze doorschuiving gebruik te maken.

De zoon is per 1-1-2008 toegetreden, per 1-1-2012 heeft de zoon dus al een samenwerkingsverband met de ouders dat meer dan 36 maanden duurt. Aan de eerste voorwaarde wordt dus voldaan.
Indien de maten een gezamenlijk verzoek indienen om gebruik te maken van geruisloze doorschuiving gaat de onderneming van Mts. XYZ tegen boekwaarden over op de zoon. Dan wordt door de ouders niet afgerekend over de stille reserves. Het doel van deze doorschuifmogelijkheid is dat geen liquiditeitsproblemen ontstaan die de bedrijfsoverdracht bemoeilijken als gevolg van de fiscale afrekening.

4.4 Gevolgen voor de overnemende partij

4.4.1 Gevolgen voor de inkomstenbelasting

Indien de overdragende partij afrekent bij de bedrijfsoverdracht heeft dit voor de inkomstenbelasting van de overnemende partij geen gevolgen. De overnemende partij gaat verder met de actuele waarden van de onderneming en betaalt inkomstenbelasting over de winst uit onderneming die hij behaald.

Indien de overdragende en overnemende partij gezamenlijk verzoeken voor geruisloze doorschuiving gaat de overnemende partij verder met de oude boekwaarden van de onderneming. Voor de inkomstenbelasting wordt dan geen bedrijfsoverdracht geconstateerd, de overnemende partij gaat dan verder met de fiscale positie van zijn voorganger. Doordat de zoon in dat geval verder gaat met de oude fiscale boekwaarden heeft hij een lager afschrijvingspotentieel. Het zou dus zo kunnen zijn dat hij minder kan afschrijven dan het geval zou zijn geweest bij ruisende overdracht, waardoor zijn winst bij dezelfde resultaten hoger is en hij dus meer inkomstenbelasting dient te betalen. Ook neemt de zoon in dit geval de inkomstenbelastingclaim over van de overdragende maten.

4.4.2 Gevolgen voor de overdrachtsbelasting

Als een onroerende zaak overgedragen wordt, moet overdrachtsbelasting betaald worden. De overdrachtsbelasting wordt geheven over de waarde in het economisch verkeer van de onroerende zaak, indien de tegenprestatie hoger is dan de waarde in het economisch verkeer wordt over de tegenprestatie overdrachtsbelasting betaald. De overnemer zou dus overdrachtsbelasting moeten betalen over de waarde van de onroerende zaken die hij heeft verkregen bij bedrijfsovername. Echter, voor bedrijfsovername binnen de familiekring geldt een vrijstelling. Wordt overgedragen aan kinderen, pleegkinderen of kleinkinderen hoeft geen overdrachtsbelasting betaald te worden door de verkrijger van het onroerend goed.

Wil men gebruik maken van deze vrijstelling voor overdrachtsbelasting dient aan de volgende voorwaarden voldaan te worden (Van der Tholen et al., 2011):

- De verkrijger van de ondernemer dient de onderneming voort te zetten.
- De verkregen goederen moeten dienstbaar zijn aan de onderneming.

In het geval van Mts. XYZ wordt voldaan aan de beide voorwaarden, ten tijde van de overdracht had de zoon het voornemen om de onderneming voort te zetten. Dus bij overname van de onderneming door de zoon zal geen overdrachtsbelasting geheven worden over de onroerende zaken in de onderneming.

4.4.3 Gevolgen voor de schenk- en erfbelasting (de bedrijfsopvolgingsfaciliteit)

De gevolgen voor inkomstenbelasting bij bedrijfsovername treffen vooral de overdragende partij. De schenk- en erfbelasting wordt echter bij de overnemende partij geheven. Voor de successiewet is de feitelijk betaalde prijs van belang. Want indien de feitelijk betaalde prijs lager is dan de waarde in het economisch verkeer is de overnemer bevoordeeld en is sprake van een schenking.

Het is gebruikelijk bij personenvennootschappen om in hun voortzettingsbepalingen aan te geven tegen welke waarde de overnemende partij het bedrijf mag overnemen. Gebruikelijk bij agrarische bedrijven is dat de overnemer de grond en de rechten (in dit geval het melkquotum) mag overnemen tegen een lagere waarde dan de vrije waarde in het economische verkeer. Deze lagere waarde betreft bij grond meestal de waarde in verpachte staat en bij quota de boekwaarde ten tijde van de overdracht.

De voortzettingswaarde van de onderneming bedraagt € 1.817.849 (berekend volgens de discounted cashflow methode van de belastingdienst), terwijl de actuele waarde, ook wel liquidatiewaarde, van de onderneming € 1.997.310 bedraagt. Uitgangspunt bij agrarische bedrijven is dat de liquidatiewaarde de waarde van de onderneming is, waarbij alle bedrijfsonderdelen afzonderlijk verkocht worden aan de meest biedende partij op de vrije markt (Breembroek, van der Heijden, Schenk & Zemann, 2007). De opvolger heeft al een aandeel in de onderneming opgebouwd. Voor de successiewet is het van belang te weten wat de voortzettingswaarde is zonder het aandeel van de zoon in deze voortzettingswaarde.

Het aandeel van de zoon in de liquidatiewaarde van de onderneming bedraagt € 50.000. Het aandeel van de ouders in de liquidatiewaarde is dus € 1.947.310. Dit betekent dat het aandeel van de ouders in de voortzettingswaarde afgerond 97,5% is. De voortzettingswaarde van de onderneming voor de ouders bedraagt € 1.772.342 (berekening: € 1.947.310 / € 1.997.310 * € 1.817.874).

Om te beoordelen of de bevoordeling van de zoon een schenking is, dient te worden voldaan aan de definitie van schenking uit art. 7:186 lid 2 BW. De definitie van schenking is ‘iedere handeling uit vrijgevigheid die ertoe strekt dat degene die de handeling verricht een ander ten koste van zijn eigen vermogen verrijkt’. Er moet sprake zijn van een wil tot bevoordeling, waarbij de schenker verarmt en de begunstigde verrijkt.

De successiewet heeft een bedrijfsopvolgingsfaciliteit. Bij schenking van ondernemingsvermogen kan de bedrijfsopvolger een gedeeltelijke vrijstelling claimen voor de verschuldigde schenkbelasting (Aarts et al., 2010). De vrijstelling is onder andere van toepassing bij schenking van het ondernemingsvermogen, van een onderneming van een inkomstenbelasting-ondernemer of een medegerechtigde. Dus voor Mts. XYZ is de bedrijfsopvolgingsfaciliteit ook van toepassing.

De bedrijfsopvolgingsfaciliteit houdt in dat vrijgesteld wordt bij bedrijfsovername (art. 35b SW):

- 100% van het verschil tussen de liquidatiewaarde en de lagere voortzettingswaarde.
- 100% als de waarde van de onderneming lager is dan € 1.006.000.
- 83% van de waarde van de onderneming boven € 1.006.000.

Het verschil tussen de liquidatiewaarde en de voortzettingswaarde is een schenking. Zoals voorgaand genoemd is deze schenking volledig vrijgesteld, in dit geval een bedrag van
€ 1.947.310 -/- € 1.772.342 = € 174.968. Volgens de bedrijfsopvolgingsfaciliteit is de schenking tot € 1.006.000 volledig vrijgesteld van de schenkbelasting. Deze vrijstelling geldt voor de gehele onderneming. Aangezien de zoon slechts 97,5% overneemt (2,5% had de zoon al), heeft de zoon slechts recht op een vrijstelling van 97,5% * € 1.006.000 = € 980.850. Over het verschil tussen € 1.772.342 -/- € 980.850 = € 791.492 is nog 83% vrijgesteld van schenkbelasting. De vrijstelling bedraagt 83% * € 791.492 = € 656.938.
Schenkbelasting is dus verschuldigd over € 791.492 -/- € 656.938 = € 134.554. Deze uitkomst betreft het bedrag dat minimaal betaald moet zijn voor de onderneming, wil geen sprake zijn van een direct belaste schenking.

De bedrijfsopvolgingsfaciliteit is een voorwaardelijke vrijstelling. Een voorwaarde om gebruik te kunnen maken van de bedrijfsopvolgingsfaciliteit is het zogenaamde voortzettingsvereiste. Het voortzettingsvereiste houdt in dat de verkrijger (de opvolger) het bedrijf gedurende een periode van minimaal vijf jaren voort moet zetten. (art. 35b en 35e Succesiewet)

Zou geen gebruik kunnen worden gemaakt van de bedrijfsopvolgingsfaciliteit dan zou de overnemer, indien sprake is van schenking, schenkbelasting moeten betalen. Het zou dan niet aantrekkelijk zijn om de onderneming tegen een lagere prijs te verkrijgen dan de waarde in het economisch verkeer.
De ondernemer zou naast de betaling van de overdrachtsprijs ook nog liquide middelen tot zijn beschikking moeten hebben om de verschuldigde schenkbelasting te kunnen betalen.

4.5 Conclusie

Zoals in dit hoofdstuk beschreven zijn er verschillende manieren om onder de heffing van belasting uit te komen. Indien gebruik gemaakt kan worden van de fiscale faciliteiten voor de inkomstenbelasting, kan het zo zijn dat geen of weinig inkomstenbelasting betaald hoeft te worden door de stakende ondernemers.

Voor de opvolger bestaan ook diverse fiscale faciliteiten om zo min mogelijk belasting te hoeven betalen bij overname. De belastingen die voor de overnemende partij van belang zijn, zijn de overdrachtsbelasting en de schenkbelasting.
Omdat sprake is van een bedrijfsoverdracht binnen de familiekring kan de opvolger gebruik maken van de vrijstelling van overdrachtsbelasting. Hierdoor hoeft de overnemer geen belasting te betalen over de waarde van de onroerende zaken. Dit is natuurlijk een meevaller voor de liquide middelen van de overnemer, omdat hij sowieso al veel geld nodig heeft om het bedrijf over te kunnen nemen.

Bij bedrijfsovername is vaak sprake van schenking. Indien een verschil bestaat tussen de liquidatiewaarde en de voortzettingswaarde en wordt overgedragen tegen de voortzettingswaarde is sprake van een schenking. In de successiewet is een bedrijfsopvolgingsfaciliteit opgenomen en indien aan de

voorwaarden wordt voldaan, kan ook voor de schenkbelasting gebruik worden gemaakt van een vrijstelling.

Geconcludeerd kan worden dat de wetgever verschillende faciliteiten heeft om ervoor te zorgen dat bij een bedrijfsovername zo min mogelijk belasting betaald hoeft te worden. Deze faciliteiten zijn er zodat de belastingheffing een bedrijfsovername niet in de weg staat. Wel gelden voor elke belastingsoort andere regels en voorwaarden, deze regels en voorwaarden kunnen een opvolging alsnog problematisch maken.

5. Mogelijkheden voor definitieve overname

In dit hoofdstuk worden de theoretische berekeningen uit de voorgaande hoofdstukken van de scriptie toegepast. Eerst zal een inleiding worden gegeven die betrekking heeft op de bepaling van de overnameprijs. Daarna zullen de behoeften van de ouders in kaart gebracht worden. Aan de hand van de behoeften van de ouders worden voor de ondernemer twee scenario's uitgewerkt. Tussentijds wordt een conclusie getrokken over welk scenario in het kader van deze casus het best passend is. Tot slot worden de regelingen die getroffen kunnen worden voor derden beschrijvend weergegeven.

5.1 De overnameprijs bepalen

De bepaling van de feitelijke overnameprijs komt tot stand door onderhandelingen. Bij een overdracht binnen de familie is bij een overname door kinderen vaak sprake van een verkoopprijs die ligt tussen de minimaal toegestane fiscale waarde en de marktwaarde van de onderneming. Afhankelijk van de financiële situatie van de overdragende partij en van de overnemende partij wordt de overnameprijs bepaald.

De volgende factoren hebben invloed op de hoogte van de verkoopprijs bij overdracht binnen de familie (Van der Eijk, Flören & Jansen, 2006):
1. De mate waarin de overdragers voor de pensioenvoorziening afhankelijk zijn van de verkoopopbrengst.
2. De wens om een zo laag mogelijke belastingsom te betalen.
3. Het feit of de overdragers nog betrokken willen blijven bij de onderneming.
4. Het gunnen van een lagere verkoopprijs door senior en de andere kinderen.
5. Rechtvaardig handelen tegenover de andere kinderen.
6. De wens om een eerlijke verkoopprijs te betalen en te ontvangen.
7. Onderhandelingen over de prijs en de voorwaarden.
8. Financieringsmogelijkheden die junior tot zijn beschikking heeft.

In een artikel over bedrijfsopvolging bij familiebedrijven (Flören, 2002) wordt genoemd dat bij 98% van de agrarische bedrijven word overgedragen tegen een waarde lager dan de reële waarde. De gemiddelde overnameprijs die een opvolger in de agrarische sector betaalt, bedraagt 50% van de prijs die een niet-familielid zou moeten betalen.

Het grote voordeel van een lagere waardering is dat het voor de volgende generatie makkelijker is om het bedrijf over te nemen. Nadeel van deze lagere waardering is dat dit niet eerlijk is ten opzichte van de overige kinderen, die het bedrijf niet overnemen. De overige kinderen worden vaak niet gecompenseerd voor deze lagere waarde, vaak is de overdragende ondernemer zich hier niet bewust van. Toch willen de drie partijen vanuit persoonlijk perspectief gezien vaak hetzelfde bij een bedrijfsoverdracht van een agrarisch bedrijf binnen de familie, namelijk dat de onderneming wordt voortgezet binnen de familie.

Aan de hand van de behoeften van de ouders, de in hoofdstuk drie berekende waarden en de in hoofdstuk vier weergegeven fiscale mogelijkheden worden twee verschillende scenario's doorgerekend. Eén scenario betreft een overdracht met gebruik making van de fiscale faciliteiten, waarbij rekening wordt gehouden met de minimumbehoeften van de ouders. Het andere scenario betreft een overdracht tegen de in hoofdstuk drie berekende waarde volgens de discounted cashflow methode. Bij het eerste scenario worden enkele kengetallen berekend waar een bank waarde aan hecht voor het verstrekken van een financiering.

5.2 Behoeften van de overdragers

De ouders hebben na de overdracht van het bedrijf geld nodig om van te kunnen leven. De overdrachtprijs is mede afhankelijk van de behoeften die de ouders hebben. De minimumpositie van de ouders wordt in deze paragraaf berekend. Zo kan bepaald worden welke overdrachtsprijs de ouders minimaal moeten ontvangen na de overdracht.

Levensverwachting
Voor de bepaling van de behoeften van de ouders moet de levensverwachting bepaald worden. Bij overname zijn de ouders de 65 gepasseerd. De gemiddelde levensverwachting van een man van 65 is 83 jaar (CBS, 2012), de gemiddelde levensverwachting van een vrouw van 65 is 86 jaar (CBS, 2012).

Verondersteld wordt dat de leeftijd van de man bij overdracht 68 jaar is en dat de vrouw bij overdracht 67 jaar is. De man heeft dus, aan de hand van de gemiddelde leeftijd, nog 15 jaren te leven. De vrouw heeft, aan de hand van de gemiddelde leeftijd, nog 19 jaren te leven.

Huisvesting
De ouders dienen uit de opbrengst van de overdracht van de onderneming een huis te kunnen kopen. De wens van de ouders is om in het buitengebied te kunnen wonen, of aan de rand van het dorp, maar dan wel in een huis met een tuin. Ze zijn immers gewend aan de vrijheid van het platteland.

Om te bepalen hoeveel men nodig heeft om een huis naar wens van de ouders te kopen wordt gebruik gemaakt van een huizenwebsite (www.funda.nl).
Een huis in het buitengebied, met 6 kamers, 125 m^2 woonoppervlakte, 8.154 m^2 perceeloppervlakte met een tuin en garage kost € 445.000 k.k. Rekening houdende met het feit dat nog iets aan het huis moet gebeuren en nog verschillende kosten gemaakt moeten worden, waaronder notariskosten en overdrachtsbelasting, wordt verondersteld dat de ouders in totaal voor het huis € 500.000 nodig hebben.

Auto
Naast huisvesting dienen de ouders de mogelijkheid te hebben om een auto te kopen uit de verkoopopbrengst. De ouders hebben de wens om een nieuwe auto te kopen, voor een prijsindicatie is gekeken naar een Volkswagen CrossGolf plus, zodat ze een ruime auto met een hoge instap hebben. De

prijs is op www.volkswagen.nl geraadpleegd. De aanschafprijs van deze auto is, rekening houdende met eventuele extra's, € 34.000.

Jaarinkomen
Naast een huis en een auto hebben de ouders natuurlijk ook inkomen nodig om van te kunnen leven. Om het benodigde jaarinkomen voor de ouders te bepalen, wordt de huidige onttrekking uit de onderneming beoordeeld op kostenposten die nu niet meer van toepassing of lager zijn. De privé opnamen de voorgaande jaren bedroegen gemiddeld € 46.400. Na een herrekening en beoordeling van de kosten kan gesteld worden dat de ouders een gemiddeld jaarinkomen van € 38.000 nodig hebben willen ze op deze voet door kunnen leven. Deze € 38.000 is berekend door de privé opnamen uit het bedrijf te verminderen met de kosten voor de arbeidsongeschiktheidsverzekering en andere zaken die betrekking hebben op het bedrijf. Ook is rekening gehouden met het feit dat de ouders minder geld nodig hebben voor eten en dergelijke, omdat ze nu nog maar met twee mensen zijn. In deze alinea is geen rekening gehouden met inkomsten uit een AOW-uitkering. Er is in deze scriptie sprake van een gechargeerde casussituatie (in werkelijkheid zijn de ondernemers nog geen 65), waardoor de uitgangspunten in deze situatie niet aansluiten met de berekening. Indien de ondernemers in werkelijkheid al 65 zouden zijn, zouden ze minder privé opnamen hebben, omdat ze dan al AOW zouden ontvangen.

De ouders zijn beide de 65 gepasseerd en ontvangen dus al een AOW-uitkering. De AOW-uitkering in het jaar 2012 voor gehuwden met een partner van 65 jaar of ouder bedraagt netto € 9.527 per persoon (Eikelboom & De Bondt, 2012). In totaal hebben de ouders een inkomen uit AOW-uitkering van € 19.054. Naast de AOW-uitkering hebben de ouders jaarlijks nog een bedrag nodig van € 38.000 - /- € 19.054 = € 18.946.

Om te bepalen welk bedrag de ouders nodig hebben op het moment van de overdracht, worden de jaarlijkse bedragen contant gemaakt tegen de spaarrente op de lange termijn. Gerekend wordt met een spaarrente van 2,5% (www.independer.nl).
Op het moment van de overdracht is een bedrag van € 271.000 nodig om aan het jaarlijks inkomen te kunnen voldoen. De jaarlijkse bedragen worden contant gemaakt tegen een rente van 2,5%. Ervan uitgaande dat de vrouw langer leeft, wordt in de laatste jaren voor de vrouw een inkomen van 75% van het totaal inkomen, indien beiden in leven zijn, contant gemaakt.

Minimale behoefte ouders
Door de voorgaand berekende bedragen bij elkaar op te tellen, wordt duidelijk wat de ouders minimaal nodig hebben om van te kunnen leven na de bedrijfsoverdracht. Hierdoor kan de minimale overdrachtsprijs bepaald worden. De minimale overdrachtsprijs bedraagt bij geruisloze doorschuiving: € 500.000 + € 34.000 + € 271.000 = € 805.000.

Indien de ouders ruisend willen overdragen en de stakingswinst geheel willen omzetten in een lijfrente hebben ze € 526.482 aan liquide middelen nodig die ze dan storten in een lijfrentepolis. In dat geval dient de minimale overdrachtsprijs € 500.000 + € 34.000 + € 526.482 = € 1.060.482 te zijn.

5.3 Situatie van de overnemer

Voor de overnemer is het van belang dat hij de overnameprijs kan dragen. De overnemer dient de financieringslasten te kunnen voldoen en het bedrijf op een gezonde wijze te kunnen uitoefenen. De zoon heeft al € 50.000 aan kapitaal opgebouwd in de onderneming. Om te bepalen wat de zoon kan dragen wordt gekeken naar de resultaatprognose die in Bijlage II is opgenomen. De resultaatprognose wordt aangevuld met de verschuldigde rente. Ook wordt de resultaatprognose gebruikt voor de bepaling van de liquiditeitsbegroting.

5.3.1 Scenario I

De ouders wensen niet af te rekenen over de inkomstenbelastingclaim, daarom wordt de onderneming geruisloos overgedragen aan de zoon. De onderneming wordt dan overgedragen tegen de boekwaarden, zoals vermeld in de balans in bijlage I.

Indien geruisloos wordt overgedragen dient de zoon evengoed een overdrachtsprijs te betalen aan de ouders. Deze prijs dient zo hoog te zijn, dat de ouders hun behoeften kunnen blijven invullen. De zoon moet wel in staat blijven om zijn bedrijf uit te oefenen na de overdracht. In dit geval hebben de ouders de mogelijkheid de zoon het gehele ondernemingsvermogen, of een deel van het ondernemingsvermogen, te schenken. In dit scenario wordt uitgegaan van schenking van een deel van het ondernemingsvermogen.

In deze situatie wensen de ouders een deel van het ondernemingsvermogen te schenken aan de opvolger. Hierdoor wordt gebruik gemaakt van de voortzettingswaarde van de belastingdienst. Er dient echter wel een prijs bepaald te worden die de opvolger aan de ouders betaalt. Zoals in hoofdstuk vier beschreven, bedraagt de voortzettingswaarde van het ondernemingsgedeelte van de ouders € 1.772.342. Ook is in hoofdstuk vier berekend dat de overdrachtsprijs minimaal € 134.554 moet zijn, wil er geen schenkbelasting verschuldigd zijn op het moment van overname.

Voorgaand zijn de behoeften van de ouders berekend. De ouders dienen bij de bedrijfsoverdracht minimaal € 805.000 te ontvangen om na staking dezelfde levensstijl aan te kunnen houden. De overdrachtsprijs wordt daarom vastgesteld op € 805.000.

De zoon dient een financiering aan te gaan, om de overdrachtsprijs aan de ouders te kunnen voldoen. De zoon zal dus een lening ter grootte van € 805.000 aan moeten gaan, zodat de overdrachtsprijs aan de ouders voldaan kan worden. Op de lening die is afgesloten voor de overdracht wordt de komende vijf jaren niet afgelost, omdat de overnemer anders in liquiditeitsproblemen raakt. Wel dient de zoon de rentelasten over deze lening te voldoen, wordt gerekend met een rentepercentage van 4,5%. Dit omdat het rentepercentage stijgt naarmate het gefinancierde bedrag hoger is.
Naast deze lening heeft de onderneming nog andere langlopende schulden. Er wordt ieder jaar € 64.092 afgelost op deze schulden. Over de bestaande schulden van de onderneming wordt een rente berekend van 4,28%.

Het voorgaand beschreven scenario is doorgerekend. Er is gebruik gemaakt van de bedrijfsresultaten uit de resultaatprognose uit bijlage II. De uitkomsten van de berekening zijn weergegeven in onderstaande tabel.

	2012	2013	2014	2015	2016
Bedrijfsresultaat	68.460	91.227	88.712	126.107	157.706
Financieringslasten					
Rente lasten bestaande financieringen	46.961	44.218	41.475	38.732	35.989
Rente lasten financiering bij overdracht	36.225	36.225	36.225	36.225	36.225
	83.186	80.443	77.700	74.957	72.214
Winst uit onderneming	-14.726	10.784	11.012	51.150	85.492

Ook is er een liquiditeitsprognose opgesteld, om te berekenen of de overdrager aan zijn verplichtingen kan voldoen. Deze liquiditeitsprognose is weergegeven in onderstaande tabel.

	2012	2013	2014	2015	2016
Winst uit onderneming	-14.726	10.784	11.012	51.150	85.492
+ Afschrijving (fiscaal)	90.746	73.774	61.755	36.589	21.471
-/- Aflossing	64.092	64.092	64.092	64.902	64.092
Mutatie liquide middelen	11.928	20.466	8.675	22.837	42.871

Hieruit blijkt dat de ondernemer geld uit de onderneming kan onttrekken om van te leven, dit is echter niet veel. De vraag is ook of dit voldoende liquide middelen zijn om van te leven.

De onderneming wordt overgedragen tegen een overdrachtsprijs van € 805.000. De voortzettingswaarde van de onderneming bedraagt € 1.772.342. Sprake is dus van een schenking aan de zoon ter grootte van € 1.772.342 -/- € 805.000 = € 967.342. De zoon is voorwaardelijk geen schenkbelasting verschuldigd over de schenking, omdat voor de onderneming meer betaald wordt dan het fiscale minimumbedrag.

5.3.2 Kengetallen bij scenario I

Bij de bedrijfsopvolging in casus is een financiering vereist. Voor het verstrekken van een financiering hecht een bank waarde aan kengetallen. Kengetallen waar de bank onder andere naar kijkt zijn de solvabiliteitsratio, de interest coverage ratio en de financiering per kilogram melk.

Solvabiliteitsratio
De solvabiliteit van een onderneming is de kans dat deze onderneming zich, in voor haar ongunstige omstandigheden, staande kan houden. Dit betekent dat zij aan haar verplichtingen kan voldoen.

(Dorsman, 2006). Er zijn verschillende mogelijkheden om de solvabiliteit te berekenen. Hier wordt uitgegaan van de formule eigen vermogen gedeeld door totaal vermogen.
Bij dit scenario zijn geprognosticeerde fiscale balansen opgesteld voor de toekomstige vijf jaren, deze balansen zijn opgenomen in bijlage IV.

Interest Coverage Ratio
De interest coverage ratio (ICR) is een ratio die een indicatie geeft van de mate waarin de onderneming kan voldoen aan haar interestverplichtingen. Het inkomen voor interest (rente) en belasting (bedrijfsresultaat) wordt gedeeld door de rentelast.

Financiering per kilogram melk
De financiering per kilogram melk is de totale financiering gedeeld door het aantal kilogrammen melk dat de onderneming produceert in een bepaald jaar. Het geeft een indicatie hoe hoog de financiering is in verhouding tot de productie.

Samenvattende tabel
Kengetallen bij Scenario 1

Solvabiliteitsratio = EV / TV
ICR (interest coverage ratio) = Bedrijfsresultaat / Rentelasten
Financiering per kilogram melk = Grootte van de financiering / Aantal kilogrammen melk

Solvabiliteitsratio:	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
EV	-865.436	-874.652	-883.640	-852.490	-786.998
TV	1.049.028	975.720	902.640	869.698	871.098
EV/TV	-0,8250	-0,8964	-0,9790	-0,9802	-0,9035
Solvabiliteit	-82,50%	-89,64%	-97,90%	-98,02%	-90,35%
ICR	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Bedrijfsresultaat	-14.726	10.784	11.012	51.150	85.492
Rentelasten	83.186	80.443	77.700	74.957	72.214
ICR	-0,18	0,13	0,14	0,68	1,18
Financiering per kilogram melk	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Grootte van de financiering	1.902.224	1.838.132	1.774.040	1.709.948	1.645.856
Aantal kilogrammen melk	1.038.657	1.049.043	1.059.534	1.070.129	1.096.882
Financiering per kilogram melk	1,83	1,75	1,67	1,60	1,50

Op de uitkomsten uit deze tabel wordt nader ingegaan in paragraaf 5.3.4.

5.3.3 Scenario II

Ook in dit scenario geldt dat de ouders geruisloos willen overdragen aan de zoon. Ze wensen niet af te rekenen over de inkomstenbelasting.

De overdrachtsprijs prijs dient zo hoog te zijn, dat de ouders hun behoeften kunnen blijven invullen. Door middel van de berekende waarden van de onderneming in hoofdstuk drie, hebben beide partijen een waarde waarop ze hun onderhandelingen over de overdrachtsprijs kunnen baseren. Hoofdstuk drie laat echter duidelijk zien dat het bepalen van één waarde voor een onderneming bijna onmogelijk is.

In deze situatie wensen de ouders niet te schenken aan de zoon, met het oog op een eerlijke verdeling van hun toekomstige erfenis voor de drie kinderen. De overdrachtsprijs die betaald wordt moet dus een reële verkoopprijs zijn. In hoofdstuk drie zijn verschillende waarden van de onderneming bepaald.

Indien geen sprake is van schenking, dient de onderneming overgedragen te worden tegen een zakelijke prijs. De voortzettingswaarde van de belastingdienst en de hogere waarden zullen door de belastingdienst als zakelijke prijs worden gezien.

De ouders wensen de onderneming over te dragen tegen de waarde die ze van een derde zouden ontvangen. De hoogste waarde dus, deze bedraagt € 2.315.805 en is berekend volgens de discounted cashflow methode uit de theorie.

De ouders spreken af met de zoon dat een bedrag van € 1.000.000 betaald wordt op het moment van overdracht. Het resterende bedrag van € 1.315.805 wordt rentedragend schuldig gebleven en wordt afgelost in twintig jaar. Het rentepercentage over deze schuld bedraagt 5%, omdat sprake moet zijn van een zakelijke rente, wil geen sprake zijn van een schenking.
De zoon dient een lening bij een bank aan te gaan voor voldoening van de overdrachtsprijs. Dit betreft een lening ter grootte van € 1.000.000, waarvoor een rentepercentage geldt van 4,5%.
Naast deze lening heeft de onderneming nog andere langlopende schulden. Ieder jaar wordt € 64.092 afgelost op deze schulden. Over de bestaande schulden van de onderneming wordt een rente berekend van 4,28%.

Doorrekening van dit scenario geeft de verwachte resultaten van de onderneming voor de toekomst. De resultaten zijn weergegeven in de volgende tabel.

	2012	2013	2014	2015	2016
Bedrijfsresultaat	68.460	91.227	88.712	126.107	157.706
Financieringslasten					
rente lasten bestaande financieringen	46.961	44.218	41.475	38.732	35.989
rente lasten financiering ouders	64.145	60.856	57.566	54.277	50.987
rente lasten financiering bij overdracht	45.000	45.000	45.000	45.000	45.000
	156.106	150.074	144.041	138.009	131.976
Winst uit onderneming	-87.646	-58.847	-55.329	-11.902	25.730

Ook is de liquiditeitsprognose doorgerekend voor de toekomst. De liquiditeitsprognose is weergegeven in onderstaande tabel.

	2012	2013	2014	2015	2016
Winst uit onderneming	-87.646	-58.847	-55.329	-11.902	25.730
+ Afschrijving	90.746	73.774	61.755	36.589	21.471
-Aflossing	129.882	129.882	129.882	129.882	129.882
Mutatie liquide middelen	-126.782	-114.955	-123.456	-105.195	-82.681

Uit voorgaande doorrekeningen blijkt dat dit scenario onmogelijk is. De zoon zal bijna ieder jaar een verlies maken. Tevens heeft de zoon ieder jaar een groot liquiditeitstekort. Geen bank zal bereid zijn om dit te financieren. Omdat vooraf al blijkt dat dit scenario onmogelijk is, worden voor dit scenario geen kengetallen berekend.

5.3.4 Conclusie

Uit de doorrekening van de scenario's blijkt dat een overdracht zonder schenking niet haalbaar is voor de overnemende partij. In geval van overdracht zonder schenking kan de overnemer het bedrijf niet voortzetten, omdat in dat scenario ieder jaar enorme liquiditeitstekorten ontstaan. Omdat zonder nadere toelichting uit de cijfers al blijkt dat overdracht via scenario II niet mogelijk is, zal op dit scenario niet nader ingegaan worden.

De ouders dienen dus gebruik te maken van de schenkingsfaciliteit van de successiewet, wil een bedrijfsovername haalbaar zijn in deze casussituatie. Indien de zoon geschonken krijgt van zijn ouders, krijgen de zussen helemaal niets. De zussen krijgen dus geen vordering op hun broer ter hoogte van de schenking. In paragraaf 5.4 worden de mogelijkheden voor derden beschreven die het mogelijk maken een bedrijfsoverdracht goed te regelen, zodat alle partijen zich in de overdracht kunnen vinden.

Indien wordt overgedragen volgens scenario I en een financiering wordt versterkt dan is een overdracht net haalbaar. De overnemer heeft dan een beperkte mogelijkheid om privé onttrekkingen uit de onderneming te halen. De vraag is of de zoon hiervan kan rondkomen. Er is verondersteld dat de zoon ieder jaar € 20.000 nodig heeft voor zijn privé uitgaven. Zijn eigen vermogen wordt steeds lager, waardoor de solvabiliteitsratio alsmaar negatiever wordt. Ook lost de zoon in dit scenario de eerste vijf jaren niet af op zijn nieuw verworven lening. Indien hij direct zou beginnen met aflossen, zijn er te weinig liquide middelen beschikbaar om van te leven. Naast voorgaand genoemde gevolgen heeft de zoon geen mogelijkheid om geld te reserveren voor mogelijke investeringen.

Ook de bij scenario I uitgerekende kengetallen wijzen uit dat een overdracht erg lastig wordt.
In de melkveehouderij is de solvabiliteitseis groter dan 30%. In de tabel in paragraaf 5.3.2 is te lezen dat de solvabiliteit veel te laag is. Echter, de balansen waarop deze ratio gebaseerd is zijn fiscaal. Een kredietverstrekker zal meer belang hechten aan een commerciële balans. De vraag is echter, met de genoemde resultaten of dan wel een financiering verstrekt zou worden.

Voor de ICR geldt een norm tussen drie en vijf, dat wil zeggen dat een onderneming drie tot vijf maal haar renteverplichtingen moet kunnen voldoen. De ICR waarden zijn erg laag, op basis van de ICR zou er geen financiering verstrekt kunnen worden. Deze norm wordt in scenario I niet gehaald, waardoor weergegeven wordt dat de onderneming niet aan haar renteverplichtingen kan voldoen.

De gemiddelde financiering per kilogram melk op melkvee bedraagt € 1,20 (Gibo, z.j.). Uit de kengetallen blijkt, dat na overname voor dit bedrijf de financiering per kilogram hoger ligt. Dit is logisch, omdat de ondernemer nieuwe schulden is aangegaan om de overdracht te kunnen voldoen.

Op basis van de kengetallen kan geconcludeerd worden, dat overdracht volgens scenario I ook niet mogelijk is. Als de bank naar deze kengetallen zou kijken, zou de zoon geen financiering kunnen krijgen voor de bedrijfsovername.
De conclusie kan getrokken worden dat, een bedrijfsovername in de casussituatie per 1 januari 2012 niet raadzaam is. De doorrekeningen kunnen eerder gezien worden als de start van het bedrijfsovernameproces. Uit de overzichten blijkt dat de overname tegen deze waarden niet haalbaar is. Met behulp van de overzichten kan een planning gemaakt worden voor het overnameproces. De overdragers kunnen in samenwerking met de accountant een constructie opzetten, waarin de zoon meer eigen vermogen in het bedrijf verkrijgt. Ook kunnen de ouders eventueel al starten met geld uit de onderneming te onttrekken voor hun oude dag, zodat ze bij overdracht minder nodig hebben.

Duidelijk wordt dat de behoeften van de ouders een grote rol spelen in de bepaling van de overdrachtsprijs. Fiscaal wordt een overdracht niet belemmerd, de minimale overdrachtsprijs is volgens fiscale regelgeving zo laag dat een overdracht in feite bijna altijd mogelijk zou zijn. Maar, omdat de ouders hun oudedagsvoorziening uit de opbrengst van het bedrijf moeten halen, wordt de overdrachtsprijs een stuk hoger en kan een overdracht in deze casussituatie niet plaatsvinden.

5.4 Mogelijke regelingen voor derden bij bedrijfsoverdracht

Met de doorrekening van de scenario's is weergegeven hoe een bedrijfsopvolging in de praktijk kan gaan. In de casus is geen ruimte om voor derden geld apart te houden. Ook spelen de derden wettelijk gezien geen rol in de bedrijfsoverdracht. Daarom wordt voor derden geen scenario doorgerekend. De regelingen die getroffen kunnen worden, worden in deze paragraaf beschreven.

Open communicatie
Indien een overname niet doorgaat, wordt dit veroorzaakt in 5% van de gevallen, omdat het financieel niet mogelijk is en in 95% van de gevallen door problemen in de relationele sfeer (Booij, 2011).

De overnemende partij krijgt in de casussituatie een deel van het ondernemingsvermogen geschonken. De broers- en/of zussen, in deze casus de zussen van de overnemer, krijgen in de casussituatie niets geschonken. Dit kan relatieproblemen in de familie veroorzaken.

Om relatieproblemen in de familie te voorkomen is het voor de overdrager en de opvolger van belang, om tijdig in gesprek te gaan met de overige familieleden. Van belang is om in een familiebespreking duidelijk, open en eerlijk te zijn over de gang van zaken bij de bedrijfsopvolging. Door een dergelijke familiebespreking is de kans op begrip van de familie groter en is het waarschijnlijker dat geen problemen ontstaan bij de bedrijfsopvolging. Voor de zussen is het na een bespreking duidelijk om welke bedragen het gaat. Ook wordt de zussen op deze manier de mogelijkheid geboden om hun eigen mening over de bedrijfsoverdracht en de gang van zaken hieromtrent te geven. Hierdoor kan een bedrijfsopvolging geregeld worden waar alle drie de partijen achter staan.

Meerwaardeclausule
Indien de overdragers een deel van het bedrag schenken aan de opvolger, zodat deze gebruik kan maken van de bedrijfsopvolgingsfaciliteit krijgen ze een lagere overnamesom betaald dan de waarde in het economisch verkeer.

De bedrijfsopvolger krijgt zo een deel van de waarde van de onderneming geschonken. Voor andere familieleden is dit een benadeling. Immers, de werkelijke waarde van het bedrijf wordt buiten de erfenis gehouden. Daarom wordt vaak bij een bedrijfsopvolging een meerwaardeclausule opgenomen.

Een meerwaardeclausule wordt opgenomen in de overdrachtsakte. Een meerwaardeclausule is om te voorkomen dat de bedrijfsopvolger vlak na overname het bedrijf verkoopt tegen de waarde in het economisch verkeer en dan als enige in de familie profiteert van de lage overdrachtsprijs (Hoogwout, 2008). De overnemer moet dan, als hij het bedrijf binnen de in de meerwaardeclausule gestelde termijn verkoopt, het verschil tussen de waarde in het economisch verkeer van het bedrijf en de destijds betaalde koopsom terug betalen aan de overdragers.

Conclusies en aanbevelingen

Om te komen tot het antwoord op de centrale vraag zijn deelvragen opgesteld. Door het beantwoorden van de deelvragen kan het antwoord op de centrale vraag geformuleerd worden. De conclusies en aanbevelingen worden in dit hoofdstuk geformuleerd. Eerst zullen de conclusies worden weergegeven, vervolgens worden de aanbevelingen met betrekking tot het onderzoek gedaan.

Conclusies

De melkveehouderij is een sector waarin lage rendementen worden behaald. Tegenover deze lage rendementen staat een hoog geïnvesteerd vermogen. Dit komt doordat er veel investeringen in grond, bedrijfsgebouwen en productierechten zijn, terwijl de resultaten die tegenover deze investeringen staan laag zijn. Om een agrarisch bedrijf over te nemen, in deze casus een melkveebedrijf, is er veel geld benodigd. Dit geld moet veelal gefinancierd worden. Maar omdat de rendementen in de sector laag zijn, zijn de lasten van deze financiering vaak te hoog ten opzichte van het rendement. Een overname waarbij nieuw vreemd vermogen nodig is, is in de praktijk dus vaak lastig te realiseren.

De hoge financieringslasten ten opzichte van het lage rendement zijn een reden waarom een overdracht van een melkveebedrijf tegen marktwaarde bijna nooit plaatsvindt. Een overname in de melkveehouderij zonder schenking is vaak onmogelijk.

De marktwaarde van een melkveebedrijf is door een ondernemer vaak niet te betalen. Indien een onderneming wordt overgedragen tegen de marktwaarde, moet een hoog bedrag betaald worden. Na doorrekening van verschillende scenario's blijkt dat in deze casus een overdracht tegen marktwaarde niet mogelijk is. Er moet dus gebruik worden gemaakt van de bedrijfsopvolgingsfaciliteit (schenking van een deel van het ondernemingsvermogen) uit de successiewet. Het is dan verplicht om voor de waardering van het bedrijf gebruik te maken van de voortzettingswaarde, die berekend is volgens de discounted cashflow methode waarbij de normen van de belastingdienst worden gehanteerd.

In deze casus is de bedrijfsopvolgingsfaciliteit doorgerekend. Hieruit blijkt dat, gebruik makende van de bedrijfsopvolgingsfaciliteit uit de successiewet, een overname in de praktijk financieel gezien altijd mogelijk moet zijn. Er hoeft immers maar € 134.554 betaald te worden, wil er geen sprake zijn van een direct belaste schenking. Maar omdat het bedrijf, en dus de overdracht van het bedrijf, vaak de pensioenvoorziening is van de overdragers is een hogere overdrachtsprijs vereist.

Kijkende naar de andere fiscale faciliteiten kan geconcludeerd worden dat de keuze tussen ruisend of geruisloos overdragen afhankelijk is van de situatie. Afhankelijk van de wens van de overdragers en overnemer én de beschikbaarheid van liquide middelen om de inkomstenbelasting over de stakingswinst te betalen moeten de voor- en nadelen van wel of niet afrekenen afgewogen worden. In deze casussituatie gaat de voorkeur uit naar geruisloze overdracht.

Voor de in deze scriptie geschetste casussituatie wordt geconcludeerd dat er nog gewacht moet worden met de overdracht. Uit de berekening blijkt dat de overnemende zoon nog over te weinig eigen geld beschikt. De overnemer moet een hoge financiering aantrekken, die zeer waarschijnlijk niet verkregen wordt. In combinatie met het lage resultaat en het hoog geïnvesteerd vermogen blijft er, indien de financiering wel verkregen zou worden, weinig tot geen ruimte over voor privé onttrekkingen en reserveringen. Het is beter om te wachten met de overdracht totdat de overdrager meer vermogen in de onderneming en/of eigen geld heeft, zodat de financieringslasten minder drukken op de overnemer.

Tot slot kan er nog een conclusie getrokken worden met betrekking tot de verschillende waarderingsmethoden. Bedrijfsovername is het voortzetten van een bedrijf in de toekomst. Kijkende naar de verschillende waarderingsmethoden, blijkt dat deze niet allemaal toekomst gericht zijn. Uitgangspunten bij de intrinsieke waarde methode en de rentabiliteitswaarde methode zijn resultaten uit het verleden. De discounted cashflow methode is de enige methode die kijkt naar het toekomstperspectief van het desbetreffende bedrijf. Daarom is de discounted cashflow methode de meest juiste methode om de waarde van een bedrijf te berekenen bij overdracht. Wel dient bij de discounted cashflow methode de disconteringsvoet erg nauwkeurig bepaald te zijn, een klein verschil in disconteringsvoet levert namelijk al een groot verschil in waarde op.

Aanbevelingen

In deze scriptie is een onderdeel uit het bedrijfsovernameproces aan bod gekomen. Zoals uit de conclusie blijkt is in de casussituatie een overdracht op dit moment nog niet mogelijk. Aan de hand van de doorrekening van deze scriptie kunnen twee belangrijke aanbevelingen gedaan worden aan melkveehouders die aan bedrijfsopvolging denken.

De belangrijkste aanbeveling is ‘begin op tijd’. Zoals in de conclusie te lezen is een overname in de melkveehouderij niet altijd mogelijk. Een goede planning van het overnameproces is erg belangrijk. Ten eerste moet duidelijk zijn of de ondernemers een opvolger hebben. Verder zijn vragen waarover de overdragende partij moet nadenken onder andere: Willen ze schenken aan de overnemer? Welke overdrachtsprijs willen ze ontvangen? Op welke manier kan een best passende overdracht gecreëerd worden?

De opvolging van een melkveebedrijf betreft vaak de overname van een familiebedrijf. Indien er naast de opvolger nog andere broers en/of zussen in het gezin aanwezig zijn is het van belang dat er goed gecommuniceerd wordt. De andere familieleden in een vroeg stadium op de hoogte stellen van de overnameplannen zorgt ervoor dat er acceptatie binnen de familie ontstaat. Vooral acceptatie van het feit dat de opvolger ondernemingsvermogen geschonken krijgt is belangrijk. Indien de schenking wordt geaccepteerd wordt de kans op familieconflicten kleiner.

Zoals uit de conclusie en aanbevelingen blijkt, neemt een overname traject in de agrarische sector een aantal jaren in beslag. De overdragende en overnemende partij stellen, meestal in samenwerking met een accountant, een plan op om te bepalen op welke manier de overname zo gunstig mogelijk kan plaatsvinden. Aan de hand van dit plan wordt dan bijvoorbeeld een samenwerkingsverband aangegaan om een toekomstige bedrijfsoverdracht te vergemakkelijken. Ook het aantrekken van een financiering hoort tot de voorbereidingen. Op tijd beginnen en een goede doorrekening van alle mogelijkheden leveren voor alle partijen veel inzicht en vormen de basis voor een geslaagde overname.

Nawoord

Op mijn eerste stagedag, 6 februari, werd het AgriTeam samengevoegd met het Tuinbouwteam, en verhuisde naar een andere vestiging. Geen ideale eerste stagedag, dus daarom mocht ik een dag later beginnen. Niet alleen ik had een nieuwe werkplek, maar ook de rest van mijn collega's van het Agri- en Tuinbouwteam.

Toen ik 7 februari bij Koenen en Co begon als stagiaire is de planning van mijn stage doorgesproken. Het was de bedoeling dat ik mij de eerste maand volop zou concentreren op mijn scriptie en dat ik daarna tijd zou hebben om ook mee te helpen op de afdeling om praktijkervaring op te doen.
Planningstechnisch kwam ik goed uit. Ik heb ontzettend veel tijd gekregen voor mijn scriptie, meer dan ik vooraf verwacht had. Dit heeft als gevolg dat ik weinig praktijkervaring heb opgedaan. Echter, de mogelijkheden om mee te werken in de praktijk heb ik met beide handen aangegrepen en heb ik als erg leerzaam ervaren.

De stageperiode bij Koenen en Co is een nuttige periode voor mij geweest. Ik heb de mogelijkheid gekregen om me volop te concentreren op mijn scriptie, waardoor deze niet op de achtergrond is geraakt en ik deze ruim op tijd af had.

Stage lopen in een team dat alleen maar bezig is met dienstverlening voor agrarische bedrijven was voor mij een ideale mogelijkheid om te kijken of ik de agrarische sector echt zo interessant vind als ik altijd heb gedacht. Deze stage was voor mij dan ook een bevestiging dat ik de agrarische sector erg interessant vind en dat ik hier graag mee bezig wil blijven in de toekomst.

Ik heb een onderzoek verricht naar bedrijfsovername binnen de melkveehouderij, een onderwerp waar in de praktijk ervaren accountants en fiscalisten mee bezig zijn. Het heeft me veel inzicht gegeven in de aspecten die komen kijken bij een bedrijfsovername. Een bedrijfsovernameproces neemt enkele jaren in beslag, ik ben 14 weken bezig geweest vandaar dat het niet op een bestaand bedrijf toegepast kon worden. De kennis en inzichten die ik over bedrijfsovername heb opgedaan kan ik gebruiken voor mijn toekomstige werkzaamheden en voor het bedrijf dat mijn ouders thuis hebben.

Literatuur

Aarts, G.A.C., Bakker, M.J., Beers, J., Cornelissen, P.B.J., Dubbeldam, W.H., Jippes-de Boer, T., … Wiersma, J., (2010). *Belastingrecht voor bachelors en masters.* Dordrecht, Nederland: Convoy Uitgevers.

Albregtse, D.A., Veld, C.H., (2003). *Perspectieven van bedrijfsopvolging*. Deventer, Nederland: Academie Financiële Planning.

Atsma, P., (2008). Bedrijfsoverdracht: hoe houdt u de fiscus van het erf? *Melkveebedrijf, 2,* 6-7.

Bedrijfsovername: Financiering van bedrijfsovername via de familie? (z.j.). Retrieved from: http://www.financieel-ondernemen.nl/artikelen/632/Bedrijfsovername-Financiering-van-Bedrijfsovername-via-de-familie-/

Bedrijfswaardering: hoe de waardebepaling van uw onderneming met DCF verhogen? (z.j.). Retrieved from: http://www.managementkennisbank.nl/NL/financieel-advies/bedrijfsovername-bedrijfsverkoop/bedrijfswaardering-waardebepaling-dcf#homeTop

Belastingdienst. (2012). *Landelijke Landbouw Normen 2011.* Retrieved from: http://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/themaoverstijgend/brochures_en_publicaties/landelijke_landbouwnormen_2011

Belastingdienst/Platform Landbouw. (2011). *Waardering verpachte gronden in box 3*. Retrieved from: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:7Qrf8P8_bjcJ:download.belastingdienst.nl/belastingdienst/docs/waardering_landbouwgronden_2010_aa9611z01pl.pdf+waardering+gronden+in+verpachte+staat&hl=nl&gl=nl&pid=bl&srcid=ADGEEShRyybJOHqZM4nvHF4m51o_38Hlr5PbC-AklQWVtobwPrSLUyrwh1u8MYSBx4FlU-krB-rvRAvdiRe6YzOM4zLtRz-vJ5JfJsqedGtDF3W9kzwK9K03NdKg9-PWd8nlzKyUWRUM&sig=AHIEtbTehlp4OSRmAN7x35VleeMq84ftuA

Berntsen, P., M&O Bureau Queisen, (2011). *Vrije zuivelmarkt, bedreiging of kans? Strategie opweg naar 2020.* Retrieved from www.abnamro.nl/agrarisch

Booij, A. (2011). Grote gunfactor. *Veeteelt, 11,* 36-38.

Bouman, J. (z.j.) *Beschrijving van de intrinsieke waarde methode.* Retrieved from: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:9joZcpJtWzwJ:www.ondernemingswaarde.nl/img/Beschrijving%2520intrinsieke%2520waarde%2520methode.pdf+intrinsieke+waarde+methode&hl=nl&gl=nl&pid=bl&srcid=ADGEESiNtF4CGjqaY2D1CGThmVZWCRJCzUugRVBije0WlqHkyzFT7tj2VbEb2W3WbJfMoGTEvIRWb8Nms9Jd0XNJIBgBPOjtd1qAX46YVKF9gkk22Am39BACAIK82EDmoxcb9aIzDtGe&sig=AHIEtbTBCwelFFgSHTLINLEU7zsdg4JpOQ

Breembroek, J.A., Heijden van der, J.H.J., Schenk, S.F.J.J., Zemann, M.T.M., (2007). *Als je bedrijf je leven is, bedrijfsopvolging in het MKB en de agrarische sector.* Onbekende plaats, Nederland: Reed Business Information.

Buis, W., Stoffer, S., Van Loon, P.M.F., De Blécourt, E.A., Ottenheym, A.G.H., Ouweneel, A.J., Hartman, F.J., (2012). *Elsevier belastingalamanak 2012.* Weert, Nederland: Reed Business B.V.

Cazander, A.W., Ganzeveld, J., Heithuis, E.J.W., Van Kesteren, H.W.M., Röben, J.B.H., (2012). *Belastingwetten 2012.* Deventer, Nederland: Kluwer.

Centraal Bureau voor de Statistiek, (2011). *Land en tuinbouwcijfers 2011.* 's Gravenhage, Nederland: LEI, onderdeel van Wageningen UR.

Dalhuisen, J. & Van Dieren, M.J. (1991). *Bedrijf te koop. Handleiding voor koop, verkoop en buy-out van bedrijven.* Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Veen.

De Haan, M., Vermeij, I., (2011, juni 23). *Uitgangspunten voor bedrijfsbegrotingen melkveehouderij.* Retrieved from http://www.livestockresearch.wur.nl/nl/nieuwsagenda/archief/nieuws/2011/Uitgangspunten_en_normen_voor_bedrijfsbegrotingen_Melkveehouderij_2011.htm

Donner, J.P.H. & Zalm, G., (2005). *Besluit actuele waarde.* Retrieved from: www.jongsmaplaza.nl/besluitaw.pdf

Dorsman, A.B., (2006). *Vlottend Financieel Management.* 's Gravenhage, Nederland: Reed Business Information.

DR loket, (z.j.). *Bedrijfsoverdachten en bedrijfstoeslag.* Retrieved from http://hetInvloket.nl/onderwerpen/bedrijfstoeslag/dossiers/dossier/bedrijfsoverdrachten-en-de-bedrijfstoeslag/gehele-bedrijfsoverdracht

Eikelboom., De Bondt., (2012). *Fiscaal memo januari 2012.* Deventer, Nederland: Kluwer

Flören, R.H., (2002). *Eigendom.* Retrieved from: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:WCoMK-wIc-UJ:www.nyenrode.nl/FacultyResearch/BMI/CE/Familiebedrijven/Documents/Cijfers_en_Feiten46_59.pdf+verkoopprijs+agrarische+onderneming+familie&hl=nl&gl=nl&pid=bl&srcid=ADGEESiitPkWxLgagTbIHaPUFpwrEYQbI_dg3xeBKNWpOrQHGU8yMhLvV_VNN12elUFWUUWbQsitO4RHNRus3XlCHn8vaLCnGHt5rfbvw5MMjYx3CVw-HjKZ-YkKLNxTrg0xd5myNZrN&sig=AHIEtbTtVqJTnCvuvIvDJJHier6somPxdQ

Flören, R.H., Leach, P.C. & Wijers, E.J. (1993). *Handboek van het familiebedrijf.* (Vertaalde editie). Breukelen, Nederland: Neijenrode University Press.

GIBO, (z.j.). *Bedrijfstoeslag en toeslagrechten.* Retrieved from http://www.gibogroep.nl/Branches/Akkerbouw/Bedrijfstoeslagentoeslagrechten/tabid/623/Default.aspx

Hoogeveen, M.J. (2012). Fiscaal bedrijfsopvolgingsbeleid is onder de maat. *Fiscaal Ondernemingsrecht, 118,* 1-48.

Hoogwout, T.C., (2008). *Bedrijfsopvolging binnen het familiebedrijf.* Deventer, Nederland: Kluwer.

Jongeneel, R., Bont de, C.J.A.M., Jager, J.H., Prins, H., Roza, P., Smit, A.B., (2011). *Bedrijfstoeslagen na 2013 omgaan met dalende bedragen.* Den Haag, Nederland: Wageningen UR.

Kets de Vries, M.F.R. (1996). *Een zaak van de familie. Menselijke dilemma's in het familiebedrijf.* (Vertaalde editie). Meppel, Nederland: Krips B.V.

Klink, J., (2010). *Effecten van het veranderende EU beleid op de Nederlandse melkveehouders en de mogelijkheden voor ING om daarop in te spelen.* (Master's thesis, Wageningen University, Nederland). Retrieved from: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:RpxWnfgh2dUJ:edepot.wur.nl/135949+Effecten+van+het+veranderende+EU+beleid+op+de&hl=nl&gl=nl&pid=bl&srcid=ADGEESiIheqfpP7O_Om9PqTE2zxtxg0AWU3bvcdTtdD00InE6YAQlRSQ-krkDWHTQdd3nPOQAqy6YM04qAgiKPROLHtu2M8u1BDNT4PyrMXk-nEKPuwtblQmX3eZcqsLC0PM84fwIarN&sig=AHIEtbSdCbd-XLr1gk4_q_inruJfHd4otA

Kluwer. (z.j.). *Geen overdrachtsbelasting bij overname bedrijf door familie.* Retrieved from http://www.deondernemer.nl/kennisbron/artikel/1237/Geen-overdrachtsbelasting-bij-overname-bedrijf-door-familie.html

LEI. (2012). *Tabel: Tijdreeks maandprijzen ruwvoeders (input): Tarwestro.* [Datafile]. Retrieved from: http://www3.lei.wur.nl/BIN_ASP/show.exe?aktie=vindtoon&bj=2009&ej=2012&language=NL&Valuta=2&publicatieID=1&kiestabel=4.05&Database=Prijzen

MKB-kredietcoach., (2011). *Financiële prestatiemeter.* Retrieved from: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:IT1CUOmiqQ8J:www.mkbkredietcoach.nl/media/2011%2520voorbeeld%2520Financiele%2520prestatiemeter.pdf+debt+service+coverage+ratio&hl=nl&gl=nl&pid=bl&srcid=ADGEESiEf1cml4wDIu8R04NqLJr1oDaP2bxtwzBhYqxSPwNcAcglYGwZF9nP2ELR_RTu_9XORcjRBvis8uoa02NAjrROGhmkunqFhVad2ivv36uw5DXZiAq5MQxGdWgK20WFXIh-rcAl&sig=AHIEtbQp9BJo8Tm5nsvkIfeWhki0l4MzeQ

NVM. (2012, Februari 16). *Melkquotumbarometer.* Retrieved from: http://www.nvm.nl/landelijk/marktinformatie/melkquotumbarometer.aspx

Plan van aanpak bedrijfsverkoop. (z.j.). Retrieved from: http://www.managementkennisbank.nl/NL/financieel-advies/bedrijfsovername-bedrijfsverkoop/plan-van-aanpak-bedrijfsverkoop

Renaud, J., De Keijzer, P., (2011). *Investerings- en projectanalyse waardering, financiering en risicobeheer.* Groningen, Nederland: Noordhoff Uitgevers bv

Rikhof, P., Santvoord van, K., (2007). Waarde van een bedrijf. In *Hoe koop ik een bedrijf?* (pp. 104-112). Muiderberg, Nederland: C365 Business Media.

Scholts, H., (2010). *Financierbaarheid bij het waarderen van ondernemingen.* (Master thesis, Universiteit Twente faculteit Bedrijf, Bestuur en Technologie, Nederland). Retrieved from essay.utwente.nl/60029/1/MA_thesis_E_Scholts.pdf

Tuinte, G.H.J. (1990). *Landbouw en fiscus.* Deventer, Nederland: Kluwer.

De Vakstudie Successiewet, Aantekening 4.7 Bepaling van de Lagere Waarde Going Concern bij: Successiewet 1956, Artikel 35b. (2010). *De Fiscale Encyclopedie*. Retrieved from: Kluwer Online Research.

Van der Eijk, R.P., Flören, R.H. & Jansen, S.F. (2006). *Financiering van de bedrijfsoverdracht binnen familiebedrijven.* Deventer, Nederland: Kluwer.

Van der Tholen, L.W., Van Amelsfoort, W.P.C., De Beer, A.W., Berkhemer, E.F., Boele, J., De Boer, H.J., … Van Zijp, C.J., (2011). *Handboek voor de fiscaal adviseur in de agrarische sector.* [CD ROM]. Retrieved from: Kluwer Windows Interface

Van Engelenburg, R.F.C., Hiemstra, S., Kranendonk, A.J., Martina, R.A., Peeters Weem, L.A. & Van Tuyl, J.J. (1994). *Overname en overdracht van bedrijven in het MKB.* Amsterdam, Nederland: Nederlands Istituut voor het Bank- en Effectenbedrijf.

Van Gelder, G. (z.j.). *Wat is de waarde van een onderneming?* Retrieved from: http://www.ondernemingsbeurs.nl/vpagina.asp?m=3&pag=7#2

Van Wijngaarden, J.H. & Doornbosch, H.B. (1996). *De overamebegeleiding, Due diligence en advisering.* Deventer, Nederland: Kluwer.

Waardering successiewet. Bedrijfsoverdracht. Voortzettingswaarde bij bedrijfsopvolging. DCF-methode. (2007). *Vakstudie Nieuws, 5.17,* Retrieved from: Kluwer online research.

Wageningen UR, Communication Services. (2010). *KWIN, Kwatitatieve Informatie Veehouderij 2010-2011.* Lelystad, Nederland: Wageningen UR Livestock Research.

Weekers, F.H.H. (2011, April 13). Schenk- en erfbelasting. Bedrijfsopvolgingsregeling. Besluit van 4 april 2011, nr. BLKB2011/68M. *Staatscourant,* nr. 6416.

Westra, B., (2001). *Compendium van de Accountantscontrole deel 3a.* Nederland: Pentagan Publishing

Wisman, A. (2008). *Koplopers melkveehouderij.* Retrieved from LEI, Agri monitor https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:4sp9jJfbO6UJ:www.lei.dlo.nl/nl/content/agri-monitor/pdf/Koplopers%2520melkveehouderij.pdf+Koplopers+melkveehouderij&hl=nl&gl=nl&pid=bl&srcid=ADGEESgbDht3k6mw9QtQhhMcu_3-df5vrP9-kBb878egJe2eQX5PytAY-6-6UvjC8t_dhivpAulN9RCPSkGrVQHLmUeN1ZmV8mSGMjbp6islnbGVIYZDrAINNNtC02egn_RUTMGXftAe&sig=AHIEtbSsAa4scfzFIKmSvg4XwFWXngtaxg

Bijlage I: Balans en verlies- en winstrekening

BALANS PER 31 DECEMBER		2010		2009		2008
ACTIVA						
VASTE ACTIVA						
Immateriële vaste activa						
Melkquota		€ 138.975		€ 226.292		€ 116.640
Materiële vaste activa						
Bedrijfsgebouwen en -terreinen	€ 656.832		€ 684.139		€ 711.446	
Inventaris	€ 29.800		€ 41.061		€ 51.659	
Levende have	€ 129.798		€ 126.526		€ 115.167	
		€ 816.430		€ 851.726		€ 878.272
Financiële vaste activa						
Overige vorderingen		€ 46.565		€ 87.515		€ 89.937
VLOTTENDE ACTIVA						
Voorraden		€ 50.658		€ 40.700		€ 33.400
Vorderingen						
Handelsdebiteuren	€ 38.421		€ 31.301		€ 26.156	
Omzetbelasting	€ 0		€ 0		€ 4.449	
Overige vorderingen en overlopende activa	€ 13.015		€ 28.047		€ 9.686	
		€ 51.436		€ 59.348		€ 40.291
Liquide middelen		€ 43.800		€ 441		€ 1.043
TOTAAL ACTIVA		€ 1.147.864		€ 1.266.022		€ 1.159.583

PASSIVA						
ONDERNEMINGSVERMOGEN						
De heer X	-€ 37.855		-€ 1.351		€ 22.393	
Mevrouw Y	-€ 37.855		-€ 1.351		€ 22.393	
Zoon Z	€ 50.000		€ 40.000		€ 40.000	
		-€ 25.710		€ 37.298		€ 84.786
LANGLOPENDE SCHULDEN						
Schulden aan kredietinstellingen		€ 1.161.316		€ 1.214.720		€ 1.043.444
KORTLOPENDE SCHULDEN						
Schulden aan kredietinstellingen	€ 0		€ 7.140		€ 0	
Schulden aan leveranciers en handelskredieten	€ 8.216		€ 0		€ 0	
Omzetbelasting	€ 839		€ 2.920		€ 0	
Overige schulden en overlopende passiva	€ 3.203		€ 3.944		€ 31.353	
		€ 12.258		€ 14.004		€ 31.353
TOTAAL PASSIVA		€ 1.147.864		€ 1.266.022		€ 1.159.583

WINST-EN-VERLIESREKENING OVER		2010		2009		2008
Opbrengsten	€ 430.986		€ 341.129		€ 395.439	
Toegerekende kosten	€ 223.550		€ 169.676		€ 193.124	
Toegevoegde waarde		€ 207.436		€ 171.453		€ 202.315
Niet toegerekende kosten						
Afschrijvingen	€ 92.547		€ 73.720		€ 71.090	
Overige bedrijfskosten	€ 52.245		€ 41.674		€ 56.221	
		€ 144.792		€ 115.394		€ 127.311
Bedrijfsresultaat		€ 62.644		€ 56.059		€ 75.004
Andere rentebaten en soortgelijke opbrengsten	€ 4.390		€ 4.037		€ 2.841	
Waardeveranderingen van vorderingen die tot de VA behoren en van effecten	€ 0		-€ 4.959		€ 0	
Rentelasten en soorgelijke kosten	-€ 49.732		-€ 56.203		-€ 59.877	
Financiële baten en lasten		-€ 45.342		-€ 57.125		-€ 57.036
Resultaat		€ 17.302		-€ 1.066		€ 17.968

Bijlage II: Resultaatprognose

	2012	2013	2014	2015	2016
Opbrengsten:					
Opbrengst melk	345.327	356.803	368.659	380.910	399.412
Opbrengst verkoop rundvee	20.370	20.838	21.318	21.808	22.310
Mutatie voorraad rundvee	978	1.001	1.024	1.047	2.679
Subsidies (bedrijfstoeslag)	34.604	34.915	14.633	14.765	14.898
	401.279	413.557	405.634	418.530	439.299
Toegerekende kosten:					
Krachtvoer	54.609	55.156	55.707	56.264	57.671
Ruwvoer	39.370	39.763	40.161	40.563	41.577
Dierenarts	7.994	8.218	8.448	8.684	8.927
KI en fokvereniging	7.091	7.290	7.494	7.704	7.919
Strooisel	4.757	4.912	5.071	5.236	5.463
Mestafzetkosten	20.900	20.900	20.900	20.900	20.900
Afvoerkosten kadavers	610	625	641	657	673
Plastic	885	910	935	962	988
Veeverzekering	492	504	517	530	543
Overige veekosten	5.000	5.140	5.284	5.432	5.584
Leasekosten melkquotum	1.995	4.011	6.046	2.026	0
Loonwerk	41.535	42.698	43.894	45.123	46.386
Gewasbeschermingsmiddelen	226	232	239	246	253
Zaad- en pootgoed	660	660	660	660	660
Meststoffen (Kunstmest)	7.257	7.438	7.624	7.815	8.010
Grond- en gewassen onderzoek	1.542	1.585	1.630	1.675	1.722
	194.924	200.042	205.251	204.475	207.277
Afschrijvingen					
IMVA: melkquotum	52.507	41.998	33.858	10.612	0
MVA: Bedrijfsgebouwen	26.635	25.241	25.241	23.361	18.931
Inventaris	11.604	6.535	2.656	2.616	2.540
	90.746	73.774	61.755	36.589	21.471
Overige bedrijfskosten					
Huisvestingskosten	21.584	22.231	22.898	23.585	24.293
Exploitatiekosten	15.240	15.667	16.105	16.556	17.020
Kantoorkosten	3.254	3.345	3.438	3.535	3.634
Algemene kosten	7.073	7.271	7.474	7.684	7.899
	47.150	48.513	49.916	51.360	52.845
Bedrijfsresultaat	68.460	91.227	88.712	126.107	157.706

Bijlage III: Uitgangspunten bij de resultaatprognose

Arbeidsbehoefte
Na de bedrijfsovername blijft alleen de zoon nog in het bedrijf. De voor het bedrijf werkzame personen gaan dan van 3 personen naar 1 persoon. In de resultaatprognose is geen rekening gehouden met arbeidskrachten in loondienst. In de agrarische sector is het zo dat de ouders, die uit het bedrijf zijn getreden, zolang ze in goede gezondheid zijn vaak nog iedere dag mee komen werken op het bedrijf zonder dat daar een beloning tegenover staat. Voor de komende vijf jaren zal dus nog geen arbeidskracht benodigd zijn en zal de zoon het, met de hulp van zijn ouders, nog alleen aan kunnen.

Opbrengst Melk
Verwachte melkprijs 2011-2016 € 0,325 per kilogram melk volgens artikel uitgangspunten en normen voor bedrijfsbegrotingen melkveehouderij (De Haan & Vermeij, 2011). Deze melkprijs is een gemiddelde melkprijs voor de komende vijf jaren. Melk is een voedingsmiddel, daarom wordt voor de berekening van de opbrengst uit melk rekening gehouden met het inflatiepercentage uit de productgroep voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken. De inflatie voor deze productgroep bedraagt 2,3%.
Verwachte productiegroei melk voor Nederland 1% per jaar tot 2015 en 2 à 3 % per jaar na 2015 (Berntsen & M&O Bureau Queisen, 2011).
De stal is volledig bezet, echter omdat het quotum eraf gaat zullen koeien langer aangehouden worden. Hierdoor zal de voorraad koeien en dus de melkproductie geleidelijk iets toenemen.

Opbrengst verkoop rundvee
Het rundvee dat verkocht wordt, wordt geslacht en wordt dus omgezet in vlees. De verkoop van rundvee zorgt dus indirect dat voedingsmiddelen worden geproduceerd. Daarom wordt bij de opbrengst van verkoop rundvee gerekend met het inflatiepercentage van de productgroep voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken. Dit percentage bedraagt 2,3% (CBS, 2012).
De stal is vol, de bezetting is 100%. Omdat de bezetting 100% is zal de afvoer van rundvee gelijk blijven aan die van voorgaande jaren, de stal was in deze jaren namelijk ook volledig bezet. De opbrengst van de verkoop van rundvee zal dus, uitgaande van stabiele verkoopprijzen, nagenoeg gelijk blijven aan voorgaande jaren. Wel wordt rekening gehouden met het voorgaand toegelichte inflatiepercentage.

Mutatie voorraad rundvee
In de prognose periode groeit de melkproductie 68.509 kilogrammen melk. Een koe geeft gemiddeld 8.000 kilogrammen melk per jaar. Dit wil zeggen dat 68.509 / 8.000 = 9 extra koeien nodig zijn. Omdat sprake is van volledige bezetting zal de voorraad melkvee niet veel kunnen toenemen. Het is waarschijnlijker dat koeien langer worden doorgemolken om zo de extra kilogrammen melk te genereren. Om de productiestijging aan te kunnen zullen koeien langer aangehouden worden. Dit zullen over de periode van vijf jaar negen koeien extra zijn. Verondersteld wordt dat de voorraad jongvee hetzelfde blijft, men blijft namelijk jongvee opfokken om de oudere koeien te vervangen.
De waarde van een melkkoe is € 725,91 (Belastingdienst, 2012).
Omdat koeien op een melkveehouderij melk produceren en bij verkoop vlees opleveren wordt uitgegaan van het inflatiepercentage voor de productgroep voedingsmiddelen. Dat inflatiepercentage bedraagt 2,3% (CBS, 2012).

Subsidies (bedrijfstoeslag)
De bedrijfstoeslag is een onderdeel van het Europees landbouwbeleid. Iedere landbouwer heeft in 2006 toeslagrechten toegewezen gekregen aan de hand van de ontvangen premies vanuit het landbouwbeleid in de periode 2000 tot en met 2002. Deze toeslagrechten zijn in 2007 en 2009 verhoogd dankzij de afschaffing van de melkpremie en de slachtpremie. Aan de hand van de toeslagrechten dient een landbouwer ieder jaar een verzoek tot uitbetaling in te dienen. Het huidige toeslagrechtenstelsel is geldig tot en met 2012, maar wordt naar verwachting verlengd (GIBO, z.j.). Bij een wijziging in de rechtsvorm van de onderneming, waar in dit geval bij overname sprake van is, gaan de toeslagrechten over op de zoon. Afhankelijk van de situatie wordt een nieuw relatienummer verstrekt. Alle toeslagrechten gaan over op de bedrijfsovernemer en deze zal dus, indien hij zelf de toeslagrechten aanvraagt, bedrijfstoeslag ontvangen (DR loket, z.j.).

De historische bedrijfstoeslag gaat veranderen in een bedrijfstoeslag per hectare. De prognose voor de toekomst is beschreven in het rapport 'Bedrijfstoeslagen na 2013, omgaan met dalende toeslagen'. De bedrijfstoeslag is voor melkveebedrijven niet alleen afhankelijk van de hoeveelheid hectares, maar ook van de intensiteit (hoeveel melkkoeien per hectare). In dit bedrijf is sprake van een hoge intensiteit, dat wil zeggen meer dan 3 koeien per hectare. In het rapport zijn per intensiteit van het melkveebedrijf twee situaties doorgerekend, een uniforme betaling per hectare van € 440 per hectare en een uniforme betaling van € 300 per hectare. In dit rapport wordt met de daling van de bedrijfstoeslag rekening gehouden met de gemiddelde daling die uit de twee prognose situaties komt (Jongeneel et al., 2011). In de situatie met een bedrijfstoeslag van € 440 per hectare bedraagt de inkomensdaling € 17.600 en in de situatie met een bedrijfstoeslag van € 300 per hectare bedraagt de inkomensdaling € 22.500. In de resultaatprognose wordt voor bepaling van de bedrijfstoeslag gerekend met een inkomensdaling van € 20.050 ((€ 17.600 + € 22.500) / 2).

Voor het jaar 2012 en 2013 wordt dus nog een hoge bedrijfstoeslag verwacht. Voor de jaren na 2013 verwacht men een daling. De daling is berekend zoals hierboven is beschreven. Wel wordt de geprognosticeerde bedrijfstoeslag gecorrigeerd voor een inflatiepercentage van 0,9% (CBS, 2012). Dit omdat de bedrijfstoeslag een maatregel is van het Europese landbouwbeleid. Voor het inflatiepercentage wordt dan uitgegaan van de productgroep consumptiegebonden belastingen en overheidsdiensten, mede omdat de bedrijfstoeslag vroeger is vastgesteld aan de hand van de melkproductie.

Toegerekende kosten
Krachtvoer
Onder het krachtvoer wordt de brok voor het melkvee gerekend en het melkpoeder voor de kalveren.
De kosten voor krachtvoer zijn erg afhankelijk van de prijs en kunnen van jaar tot jaar verschillen. Aan krachtvoer wordt per jaar in totaal 2.800 ton gebruikt. De verdeling hiervan is 1.400 ton standaardbrok, 1.050 ton eiwitrijke brok en 350 ton zeer eiwitrijke brok.
Voerprijzen in de melkveehouderij voor de lange termijn zijn € 17,00 per ton voor standaardbrok, € 19,50 per ton voor eiwitrijke brok en € 25,00 per ton voor zeer eiwitrijke brok (Vermeij et al., 2010). Omdat dit de voerprijzen voor de lange termijn zijn, wordt in de verdere berekening geen rekening gehouden met inflatie.
Inkoop van melkpoeder was in het verleden 975 kilogram per jaar. De prijs van melkpoeder op de lange termijn is € 1,25 per kilogram (Vermeij et al., 2010).
Omdat meer dieren op het bedrijf komen zal er ook meer krachtvoer benodigd zijn. Verondersteld wordt dat de groei van het krachtvoer evenredig is aan de groei van de melkproductie (in de jaren tot 2015 één procent per jaar, in de jaren na 2015 twee tot drie procent per jaar). Hiermee wordt rekening gehouden in de resultaatprognose.

Ruwvoer
Aankoop snijmaïs op stam was in het verleden 26 hectare per jaar. De prijzen voor maïs op stam voor 2011 was geschat € 1.250 per hectare (Vermeij et al., 2010). Deze prijzen kunnen per jaar nogal verschillen, afhankelijk van de schaarste van maïs (bijvoorbeeld door weersomstandigheden). Voor de berekening van de kosten van aankoop ruwvoer wordt gerekend met het bedrag van € 1.250 per hectare.
Aankoop stro was in het verleden 45 ton stro, dit stro wordt hoofdzakelijk gebruikt als ruwvoer maar ook deels om de strohokken mee te strooien. Omdat het grootste gedeelte van het stro gebruikt wordt in het rantsoen voor de koeien worden alle kosten van het stro toegerekend aan ruwvoer kosten. De prijs van stro is € 144 per ton over 2011 (LEI, 2012). De prijzen van stro schommelen over het jaar heen, in de oogsttijd is het stro goedkoper dan buiten de oogsttijd omdat het stro dan minder schaars is. Ook weersinvloeden beïnvloeden de prijs van stro. Omdat de weersinvloeden niet te voorspellen zijn, wordt voor de prognose verder gerekend met de prijs van stro over het jaar 2011. Omdat er melk geproduceerd wordt en er meer dieren op het bedrijf komen is meer ruwvoer benodigd. De productiegroei loopt evenredig met de vraag naar extra voer en is meegenomen in de resultaatprognose (in de jaren tot 2015 één procent per jaar, in de jaren na 2015 twee tot drie procent per jaar)..

Dierenarts
Terug kijkend naar het verleden wisselen de dierenarts kosten van jaar tot jaar. Dierenarts kosten zijn afhankelijk van de gezondheid van de koeien. De gezondheid van de koeien is onder andere afhankelijk van het voer dat ze krijgen en dus indirect ook van het weer. In extreme weersomstandigheden is de kwaliteit van het voer dat gewonnen wordt minder dan in de ideale omstandigheden. Ook is de weerstand van koeien lager bij extreme weersomstandigheden. Omdat op het weer geen invloed uit te oefenen is, wordt voor de prognose van de dierenarts kosten gerekend met het gemiddelde over de afgelopen drie jaren. Hier wordt een inflatiecorrectie op toegepast.
Dierenartskosten vallen onder de productgroep diverse goederen en diensten. Hiervoor geldt een inflatiepercentage van 2,8% (CBS, 2012).

KI en fokvereniging
De kosten van de KI en fokvereniging zijn afhankelijk van de afname hoeveelheid. Kijkend naar de kosten van KI en fokvereniging uit voorgaande jaren blijkt dat deze kosten redelijk gelijkmatig zijn. Daarom worden deze kosten ook meegenomen voor het bedrag uit 2011, gecorrigeerd voor inflatie. KI en fokvereniging is niet onder een speciale productgroep te plaatsen. Vandaar dat deze geplaatst wordt onder de productgroep diverse goederen en diensten. Voor diverse goederen en diensten geldt een inflatiepercentage van 2,8% (CBS, 2012).

Strooisel
In de KWIN staat een inschatting van de kilogrammen strooisel die per dier gebruikt worden. In dit bedrijf wordt gestrooid met zaagsel. Er zijn 130 koeien en 85 stuks jongvee aanwezig. Het aantal koeien zal groeien over een periode van 5 jaar. Hiermee is rekening gehouden bij berekening van de benodigde hoeveelheid strooisel.
Per koe is 100 kilogram zaagsel per jaar benodigd en voor het jongvee is 65 kilogram zaagsel per jaar benodigd.
Strooisel wordt gekocht in zakken. De prijs van gezakt strooisel (zaagsel geleverd in zakken) per ton zaagsel is € 225.
Strooisel valt niet onder een specifieke productgroep. Daarom wordt uitgegaan van het gemiddelde inflatiepercentage, dat 2,5% bedraagt (CBS, 2012).

Mestafzetkosten
Mest wordt vooral over korte afstand afgezet. Voor de middellange termijn geldt hiervoor een tarief van € 11 per m^3 (De Haan & Vermeij, 2011).
In deze prognose berekening wordt verondersteld dat 1.900 m^3 mest per jaar wordt afgezet. Omdat de mestafzet kosten voor de middellange termijn worden geschat, wordt geen rekening gehouden met een inflatiepercentage. In de berekening blijven de mestafzet kosten dus jaarlijks gelijk.

Afvoerkosten kadavers
De afvoerkosten van kadavers zijn afhankelijk van het aantal kadavers dat afgevoerd dient te worden. Het aantal kadavers dat afgevoerd wordt per jaar dient veronderstelt te worden. Uitgegaan wordt van de sterftecijfers in het verleden, en wel de sterftecijfers over 2010. Deze sterftecijfers bedroegen 8 koeien, 7 jongvee, 12 nuchtere kalveren* in 2010.
Rendac haalt kadavers op bij bedrijven en vernietigt deze. De tarieven voor 2012 van Rendac zijn € 17,60 per ophaling. Naast de ophaalkosten worden er ook nog vernietigingskosten in rekening gebracht, deze bedragen € 13,53 voor een rund, € 1,89 voor een kalf en € 1,08 voor een nuchter kalf (Rendac, 2012).
Rendac stelt jaarlijks de tarieven voor het ophalen en verwerken van kadavers vast. Voor de prognose naar de toekomst toe wordt rekening gehouden met een inflatiepercentage op de afvoerkosten. Omdat kadavers niet onder een productgroep vallen wordt er bij de prognose uitgegaan van het gemiddelde inflatiepercentage van 2,5% (CBS, 2012). Verder dient er nog vermeld te worden dat de toename van de veestap niet leidt tot extra afvoer van kadavers.
* Een kalf is een nuchter kalf zolang het alleen nog maar melk krijgt en nog geen ander voer heeft gehad.

Plastic
De kosten voor plastic bedragen de kosten voor de afvoer van het plastic en de aanschaf van plastic kuilfolie om het zelf gewonnen voer mee af te dekken.
Deze kosten bedroegen in 2010 € 861.
Van deze kosten wordt in de resultaatprognose ook uitgegaan. Ook wordt rekening gehouden met een inflatiepercentage. Plastic hoort in de productgroep diverse goederen en diensten, van deze productgroep bedraagt het inflatiepercentage 2,8%.

Veeverzekering
De veeverzekering bedraagt gemiddeld € 480 euro over de afgelopen twee jaren. Voor de bepaling van de kosten voor de veeverzekering in de toekomst worden de gemiddelde kosten verhoogd met een inflatiepercentage. Voor het inflatiepercentage van de verzekering wordt uitgegaan van de gemiddelde inflatie. De gemiddelde inflatie voor begin 2012 bedraagt 2,5% en hier wordt dan ook verder mee gerekend (CBS, 2012).

Overige veekosten
De overige veekosten worden gesteld op € 5.000 per jaar. Deze zijn uiteraard wel aan inflatie onderhevig. Overige veekosten vallen onder de productiegroep diverse goederen en diensten, waarvoor het inflatiepercentage van 2,8% geldt (CBS, 2012).

Leasekosten melkquotum
Het bedrijf heeft een quotum van 1.028.373 kilogram melk. Voor de toekomst wordt echter een productiegroei verwacht. Omdat het melkquotum in 2015 afgeschaft wordt zal de keuze gemaakt worden om het extra benodigde quotum te leasen.
In de kostenberekening wordt uitgegaan van de gemiddelde leaseprijs van melkquotum in januari 2012 (LEI, 2012). Deze leaseprijs wordt ook voor de volgende jaren gebruikt. In 2016 zal geen quotum meer geleased worden, omdat het quotum in 2015 afgeschaft wordt. Omdat het quotum per 1-4-

2015 wordt afgeschaft, hoeft er voor 2015 maar voor ¼ gedeelte van de extra productie geleased te worden.

Loonwerk
Het bedrijf laat alle werkzaamheden op het land uitvoeren door een loonwerker. Hierdoor heeft het bedrijf minder kapitaalintensieve machines, zoals tractoren, zaai- en oogstmachines en dergelijke nodig. De kosten van het loonwerk zullen dan ook gelijkmatig zijn met de kosten van loonwerk uit het verleden. Wel wordt rekening gehouden met een opslag op de kosten van loonwerk. Loonwerk is een dienst die de desbetreffende loonwerker aan de melkveehouder verricht. Daarom wordt gebruik gemaakt van het inflatiepercentage voor diverse goederen en diensten. Dit inflatiepercentage bedraagt 2,8% (CBS, 2012).

Gewasbeschermingsmiddelen
Gewasbeschermingsmiddelen dienen zo min mogelijk gebruikt te worden. De kosten van gewasbeschermingsmiddelen zijn in 2011 € 220 per jaar. Verwacht wordt dat deze kosten voor de komende vijf jaren gelijk blijven. Wel wordt er rekening gehouden met een inflatiepercentage van 2,8%, het inflatiepercentage over diverse goederen en diensten (CBS, 2012).

Zaad- en pootgoed
De kosten van zaad- en pootgoed kunnen per jaar verschillen, omdat er in sommige jaren bepaalde stukken grond opnieuw ingezaaid moeten worden. Wel wordt ieder jaar maïs ingezaaid. Omdat een groot verschil zit in kosten van zaad- en pootgoed voor de jaren 2011 en 2010 wordt voor de prognose gerekend met het gemiddelde hiervan. Het gemiddelde van de kosten voor zaad- en pootgoed zijn € 660. Zo worden de kosten gelijkmatig verdeeld in de periode over vijf jaar. Hierbij wordt geen rekening gehouden met inflatie.

Meststoffen (kunstmest)
Als gevolg van het mestbeleid moet mest uitgereden worden, maar mag maar een beperkte hoeveelheid meststoffen gebruikt worden op het land. Op de aankoop van kunstmest zit een beperking. Omdat een beperkte hoeveelheid kunstmest aangekocht mag worden, zullen de kosten voor kunstmest jaarlijks gelijk blijven. De kosten van de aankoop van kunstmest bedroegen in het verleden € 7.080. Meststoffen vallen niet onder een bepaalde productgroep, daarom wordt er voor de verwerking van mestafzet kosten uitgegaan van het gemiddelde inflatiepercentage van 2,5% (CBS, 2012).

Grond- en gewassenonderzoek
Grond- en gewassenonderzoek dient verricht te worden zodat de voeradviseur een goed voeradvies kan geven voor de koeien. Het rantsoen dat de koeien krijgen wordt namelijk opgesteld door de voeradviseur. Deze bepaalt het rantsoen aan de hand van de kwaliteit van het gewonnen voer. De kosten van grond- en gewassenonderzoek hebben betrekking op de monsternames uit het zelf gewonnen voer. Deze kosten bedragen € 1.500 euro per jaar. Voor grond- en gewassenonderzoek wordt rekening gehouden met een inflatiepercentage voor de productgroep diverse goederen en diensten. Dit inflatiepercentage bedraagt 2,8% (CBS, 2012).

Afschrijvingen
De afschrijvingskosten zijn bepaald door middel van doorrekening via de materiële vaste activa staat. Bij afschrijvingskosten wordt geen rekening gehouden met inflatie. Het melkquotum wordt per 1-4-2015 afgeschaft, vanaf 1-4-2015 vindt geen afschrijving meer plaats op melkquotum (het melkquotum is dan volledig afgeschreven). Vandaar dat in de resultaatprognose vanaf 2015 veel minder wordt afgeschreven.

Overige bedrijfskosten
Huisvestingskosten
De huisvestingskosten bestaan uit pacht, gas, water en elektra, onroerende zaak belasting, opstal- en glasverzekering, schoonmaakkosten en bewakingskosten. Voor de resultaatprognose wordt gerekend met de gemiddelde huisvestingskosten uit het verleden verhoogd met een opslag voor inflatie. Gerekend wordt met het inflatiepercentage van de productgroep huisvesting, water en energie. De inflatie voor deze productgroep bedraagt 3,0% (CBS, 2012).

Exploitatiekosten
De exploitatiekosten bestaan uit reparatie en onderhoud, motorbrandstoffen en kleine aanschaffingen. Voor de resultaatprognose wordt gerekend met de gemiddelde exploitatiekosten uit het verleden verhoogd met een opslag voor inflatie. De inflatie uit de productgroep diverse goederen en diensten, de inflatie bedraagt 2,8% (CBS, 2012).

Kantoorkosten
De kantoorkosten bestaan uit kantoorbehoeften, automatiseringskosten en telefoonkosten. Er wordt rekening gehouden met de gemiddelde kantoorkosten uit het verleden verhoogd met een opslag voor inflatie. Er wordt gerekend met een inflatie van 2,8%, behorende bij de productgroep diverse goederen en diensten (CBS, 2012).

Algemene kosten
De algemene kosten bestaan uit accountantskosten, verzekeringskosten, bedrijfskleding en overige algemene kosten. In de resultaatprognose wordt rekening gehouden met de algemene kosten uit het verleden verhoogd met een inflatiepercentage. De inflatie uit de productgroep diverse goederen en diensten bedraagt 2,8% (CBS, 2012). Met dit inflatiepercentage wordt gerekend voor de productgroep diverse goederen en diensten.

Belastingen
Voor berekening van de vrije kasstroom is de invloed van belastingen van belang. Om de invloed van belastingen te berekenen wordt uitgegaan van de geldende tarieven in de wet inkomstenbelasting 2012. De belasting is berekend over de behaalde winsten volgens de resultaatprognose, er geen gebruik gemaakt van een gemiddeld belastingpercentage. Verder is rekening gehouden met de ondernemersfaciliteiten en de MKB-winstvrijstelling.
Over de periode van vijf jaar bedraagt de gemiddelde belastinglast 34% per jaar (de jaarlijkse percentages belastinglast bij elkaar opgeteld en gedeeld door vijf).

Bijlage IV: Geprognosticeerde fiscale balansen

Mts. XYZ						
Geprognosticeerde fiscale balans						
BALANS PER 31 DECEMBER	***1-jan***	**2012**		**2012**		**2013**
ACTIVA						
VASTE ACTIVA						
Immateriële vaste activa						
Melkquota		€ 138.975		€ 86.468		€ 44.470
Materiële vaste activa						
Bedrijfsgebouwen en -terreinen	€ 656.832		€ 630.197		€ 604.956	
Inventaris	€ 29.800		€ 18.196		€ 11.661	
Levende have	€ 129.798		€ 130.776		€ 131.777	
		€ 816.430		€ 779.169		€ 748.394
Financiële vaste activa						
Overige vorderingen		€ 46.565		€ 46.565		€ 46.565
VLOTTENDE ACTIVA						
Voorraden		€ 50.658		€ 50.658		€ 50.658
Vorderingen						
Handelsdebiteuren	€ 38.421		€ 38.420		€ 38.420	
Omzetbelasting	€ 0		€ 0		€ 0	
Overige vorderingen en overlopende activa	€ 13.015		€ 13.000		€ 13.000	
		€ 51.436		€ 51.420		€ 51.420
Liquide middelen		€ 43.800		€ 34.748		€ 34.213
TOTAAL ACTIVA		€ 1.147.864		€ 1.049.028		€ 975.720

PASSIVA	*1-jan*	2012	2012	2013
ONDERNEMINGSVERMOGEN				
Zoon Z	-€ 830.710		-€ 865.436	-€ 874.652
		-€ 830.710	-€ 865.436	-€ 874.652
LANGLOPENDE SCHULDEN				
Schulden aan kredietinstellingen	€ 1.161.316		€ 1.097.224	€ 1.033.132
Schuld vanwege overname	€ 805.000		€ 805.000	€ 805.000
		€ 1.966.316	€ 1.902.224	€ 1.838.132
KORTLOPENDE SCHULDEN				
Schulden aan kredietinstellingen	€ 0		€ 0	€ 0
Schulden aan leveranciers en handelskredieten	€ 8.216		€ 8.200	€ 8.200
Omzetbelasting	€ 839		€ 840	€ 840
Overige schulden en overlopende passiva	€ 3.203		€ 3.200	€ 3.200
		€ 12.258	€ 12.240	€ 12.240
TOTAAL PASSIVA		€ 1.147.864	€ 1.049.028	€ 975.720

Verloop van het eigen vermogen				
Eigen vermogen zoon was		€ 50.000		
Eigen vermogen ouders was		-€ 75.710		
-/- betaling overdrachtsprijs aan ouders		-€ 805.000		
Eigen vermogen zoon wordt		-€ 830.710		
Eigen vermogen 1-1			-€ 830.710	-€ 865.436
+ Nettowinst			-€ 14.726	€ 10.784
-/- Onttrekking (stelpost: 20.000)			-€ 20.000	-€ 20.000
= Eigen vermogen 31-12			-€ 865.436	-€ 874.652

Mts. XYZ
Geprognosticeerde fiscale balans

BALANS PER 31 DECEMBER		**2014**		**2015**		**2016**
ACTIVA						
VASTE ACTIVA						
Immateriële vaste activa						
Melkquota		€ 10.612		€ 0		
Materiële vaste activa						
Bedrijfsgebouwen en -terreinen	€ 579.715		€ 556.354		€ 537.423	
Inventaris	€ 9.005		€ 6.389		€ 3.849	
Levende have	€ 132.801		€ 133.848		€ 136.527	
		€ 721.521		€ 696.591		€ 677.799
Financiële vaste activa						
Overige vorderingen		€ 46.565		€ 46.565		46565
VLOTTENDE ACTIVA						
Voorraden		€ 50.658		€ 50.658		50658
Vorderingen						
Handelsdebiteuren	€ 38.420		€ 38.420		€ 38.420	
Omzetbelasting	€ 0		€ 0		€ 0	
Overige vorderingen en overlopende activa	€ 13.000		€ 13.000		€ 13.000	
		€ 51.420		€ 51.420		€ 51.420
Liquide middelen		€ 21.864		€ 24.464		€ 44.656
TOTAAL ACTIVA		€ 902.640		€ 869.698		€ 871.098

PASSIVA		2014		2015		2016
ONDERNEMINGSVERMOGEN						
Zoon Z	-€ 883.640		-€ 852.490		-€ 786.998	
		-€ 883.640		-€ 852.490		-€ 786.998
LANGLOPENDE SCHULDEN						
Schulden aan kredietinstellingen	€ 969.040		€ 904.948		€ 840.856	
Schuld vanwege overname	€ 805.000		€ 805.000		€ 805.000	
		€ 1.774.040		€ 1.709.948		€ 1.645.856
KORTLOPENDE SCHULDEN						
Schulden aan kredietinstellingen	€ 0		€ 0		€ 0	
Schulden aan leveranciers en handelskredieten	€ 8.200		€ 8.200		€ 8.200	
Omzetbelasting	€ 840		€ 840		€ 840	
Overige schulden en overlopende passiva	€ 3.200		€ 3.200		€ 3.200	
		€ 12.240		€ 12.240		€ 12.240
TOTAAL PASSIVA		€ 902.640		€ 869.698		€ 871.098

Verloop van het eigen vermogen			
Eigen vermogen 1-1	-€ 874.652	-€ 883.640	-€ 852.490
+ Nettowinst	€ 11.012	€ 51.150	€ 85.492
-/- Onttrekking (stelpost: 20.000)	-€ 20.000	-€ 20.000	-€ 20.000
= Eigen vermogen 31-12	-€ 883.640	-€ 852.490	-€ 786.998

Slotverklaring

‘Hierbij verklaar ik dat ik dit afstudeerwerk zelfstandig heb vervaardigd. Waar gebruik is gemaakt van geraadpleegde literatuur of andere bronnen is dit zowel in de tekst van het werkstuk als in de literatuurlijst duidelijk vermeld’.

Venlo, 19 juni 2012

Martine Winkelmolen